

ПРИЛОЗИ ПРОУЧАВАЊУ ЈЕЗИКА

ИЗДАЈЕ:

КАТЕДРА ЗА ЈУЖНОСЛОВЕНСКЕ ЈЕЗИКЕ

ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У НОВОМ САДУ

НОВИ САД

12

1976

МНВ. Бр.

8575

Чланови редакције: др МИЛКА ИВИЋ, редовни професор
др АЛЕКСАНДАР МЛАДЕНОВИЋ, редовни професор
др ЈОВАН КАШИЋ, ванредни професор
др ДРАГОЉУБ ПЕТРОВИЋ, ванредни професор

Одговорни уредник: др АЛЕКСАНДАР МЛАДЕНОВИЋ
Секретар редакције: др ДРАГОЉУБ ПЕТРОВИЋ

На основу мишљења Покрајинског секретаријата за образовање, науку и културу

САП Војводине сва књига ослобођена је основног и посебног пореза на промет.

Штампа:
ШИРО „Србија“, Београд, Мије Ковачевића 5 — 1978.

Слободан Н. Реметић

ЈЕЗИК ПЈЕСАМА ГАВРИЛА КОВАЧЕВИЋА (II)*

Рађено под руководством
проф. др Александра Младеновића

ЈЕЗИК И СТИХ

25. Већ је речено да су П и већи дио С написане у епском десетерцу. Рима је типа *aa*, са обавезном цезуром иза четвртог слога. Међутим, у пјесмама срећемо неколико једанаестераца и један деветерац. Тако једанаестерце имамо у стиховима: а) *Паше нима говорити њошоше* П 51(14), б) *ивцаши Србли на ни не хйедоше* П 28(20), в) *Сшаро изсвћи младо њоробити* П 15(11), г) *њгинзо є и нѡга жалили* С 52(16), д) *и њогреби ме оу мою гробницз* С 47(16), љ) *После шсшави до шприсша Момака* П 40(5), е) *оу Ада-Кале Хибраимз доће* П 53(18), ж) *Акш є какавз Тврчинз њогинзо* П 8(19)¹²⁵, з) *Тада Тврци бео барякз изнесе* П 39(11), и) *скимсз се были нека свакињ њозна* П 15(10), ј) *Пакз оу Нахио када кою доћз* П 9(19), к) *После одашле оњетњ Везирњ њоће* П 51(1).

Једанаестерце под *a, б, в* писац је могао веома лако свести на десетерце скраћивањем инфинитива, што иначе веома често и чини у овим пјесмама (в. примјере у т. 32, а). Стих под *д* без „сувишног” почетног *и* не би изгубио смисао и значење, а добио би се десетерац. Исто тако, стих под *ј* испуњавао би све услове и без рјечце *њакз*. Код стиха под *з* аутор није искористио могућност „језичке позајмице”, што је, на примјер, учинио у сличној ситуацији: *изз Блграда кз Морави да иде* П 30(22). Приликом разматрања овога питања дужни смо уважавати чињеницу да је Ковачевић ова дјела писао у журби, нарочито П, (дјело излази *из шшамје* у јесен 1804, а догађаји које описује збивају се у прољеће исте године), те су могуће ситније грешке и превиди самог писца, а можда и штампара.

* Први дио овога чланка, под истим насловом, објављен је у Прилозима проучавању језика, књ. 11 (1975), 51—91.

¹²⁵ За овај стих и стих под *г*, као и остале који се завршавају радним придјевом на *-ао*, а на графичком пољу имају једанаест стихова, уп. т. 31, а.

Оправданост изнесених сумњи потврђују стихови:

на Морави онъ са Тѣрци быяше,
 А када онъ съ Мораве дође П 46(4—5),

гдје је очигледна замјена краћег и дужег облика приједлога *с* у наведеним стиховима довела до појаве једанаестерца и деветерца умјесто десетераца.

а) У стварању римованих десетерачких стихова Ковачевић користи сва могућа средства којим располаже његов народни језик. Осим тога, не ријетко, позајми и по који облик или лексем из рускословенског језика.¹²⁶

Да би добио десетерачки метар аутор, прије свега, веома често употребљава облике који се јављају у дужој и краћој форми, наравно с тим да им се при том не мијења значење. Овамо долазе: дужи и краћи облици инфинитива (в. примјере у т. 32, а), дужи и краћи облици прилога времена садашњег (в. примјере у т. 32, а), в) форме са покретним вокалима и без њих (в. примјере у т. 30, г) приједлози *к-ко*, *с-са/со* (в. т. 26, а, б, в, г, д, ђ), облици замјеница типа *ѡвом* / *ѡвојем* (в. т. 31, б);

ђ) Облици са партикулама *ка* и *ке* и без њих: да *встане оу ѡебика* дѡша П 8(22), а *менека* оу ногѡ ранише П 20(22), и *менека* данасъ изневѣри С 93(2), и *менека* везана гледао С 107(14), да скидамо са *себека*¹²⁷ бreme П 23(16), *в(т) ондака* започеше таки П 44(19), каква гибелъ *ондака* се слѡчи С 101(15) и сл., — и *данаске* прими дѡшѡ моу С 88(2), и *данаске* славѡ оучинити С 104(19), и не плачемъ *данаске* в смерти С 105(5) и сл.;

е) Субјекатски вокатив, иначе чест у народној поезији: Ал' и сrete *Ѣврѣ Пеѡровичъ* // и *Сѡефанѡ* башѡ *Ѣковљвичъ* П 33(9—10), *Кѡпи* войскѡ Сербскѡй Князь *Лазаре* // *в(т)* Сербѡ цѣле *Госѡдаре* С 36 (5—6), Пред' ниоме *ѡ Мѡсичъ Сѡефане* // и войвода храбрѡй *Марѡане* С 48 (9—10), Онъ, и съ нѡме *Косанчичъ Иване*, // и войвода *Топличанъ Милане* С 51(19—20), тѡсѡ *Васа Чарайѡиѡ* наѡе П 36(12), оде *Княже* съ войскѡмъ на Косово С 47(23) и сл., поред: И тад' *Иванѡ Косанчичъ* погибе С 86(13) И тѡ ти и *Чарайѡиѡ* претресе П 37(3) и сл.;

ж) Глаголске основе типа *зна* : *знаде*; *има* : *имаде*: Да *ѡ* такв то и *ѡ* самъ *знадемъ* // алъ оу сердцѡ надеждѡ *имадемъ* С 55(19—20), *Пакъ* онъ съ нѡма заеднѡ оустаде // а за *Тѡрскѡ* преварѡ не *знаде* П 34(21—22), ерѡ в томѡ ништа не *знадоше* С 76(24), И нек' нѡмѡ ово писмо *дадѡ* // пакъ нек' чине онда какѡ *знадѡ* П 53(11—12), А ты сама и то добрѡ *знадешъ* какѡѡ браћѡ юначкѡ *имадешъ* С 41(22—23), поред: *Сатрѡ* и *дас'* корена *не зна* // *скимсѡ* се были нека свакиѡ *ѡозна* П 15

¹²⁶ Исти поступак срећемо и код Стратимировића (уп. Млад., Страт., 85).

¹²⁷ Из истих разлога (њеном употребом добија се стих више) партикула *ка* долази у облицима личних замјеница и код Стратимировића (Млад., Страт., 85), а обилато је користити и Бранко Радичевић (Илић, Радичевић, 105—106). Уп. такође, у данашњем сремском говору облике: *менека*, *себека* али и *менекана*, ш *њимекана* (Николић, Срем, 349).

(9—10), *Знајше* какв пословица каже П 15(23), и не *знамо* какв ћемо проћи П 13(17), негѡ бѣжи, пакъ какв *знашь* сѣди П 19(14), ал' га нитко *не зна* по говорѡ С 50(14), С 50(14), а новаца за доста *имајше* П 24(18), ево *има* четири стотине П 7(13) и сл.;

з) Облици множине именица мушког рода са уметком -ов-, -ев- и без истог: Србианскии *Кмејши* и *Кнезови* (вок) П 7(8), поред: и прочии Србианскии *Кмејовы* П 11(2), и јоць нѣке поштене *Кмејове* П 18(28), — И свѣда се то чѣдо прогласи // по свой войски разнешесе *гласи* С 80(17—18), и издаю *гласе* превелике С 39(10), поред: кадъ *гласови* по сели стигоше П 11(16), А кад' Тѣрцы те *гласове* чѣше П 43(7), — *Бане, Князе, Сердаре* да идѡ С 38(20), поред: Скѣпишесе вставшии *Кнезови* П 11(1), и *Кнезове* нине погѣбисмо П 13(10) и сл.;

и) Употреба именица на -ије у контексту народног језика: И даде се оу *замышленіе* // за трапезомъ коликѡ да нје С 62(3—4), И тада се съ войскомъ подигоше // въ *срѣиленіе* Тѣркѡмъ ѡ(т)идоше С 95(17—18), Тадъ с' оучини страшно *сраженіе* // кое нигда такѡ было нје С 101(11—12), Неће ѡ(т)садъ *насилія* быти // Нитѣ кога глава заболѣти П 22(9—10)² и сл., поред: И *въ среишење* Мѣратѡ // скорѣйше изиде С 15(5—6) ѡ(т) юначке вије и *шераня* // и ѡ(т) коньске вриске и *шерчаня* С 97(21—22), ѡ(т) многагѡ людскогѡ *насииваня* // и ѡ(т) силногѡ коньскогѡ *ишойшаня* С 98(1—2), ѡ(т) *сирѣляня* и боя многагѡ // и юначкогѡ *свченя* лютагѡ С 98(3—4);

ј) Ако је потребно добити ријеч са којим слогом више или мање, чиме се добија потребан метар, омогућава римовање, или, пак, одржава одређени ритам, Ковачевић ће радо одговарајућу форму „позајмити“ из рускословенског, односно руског језика: *Въ* алѡранѡ бо нашемъ стоисе С 83(5), *Въ* Арнаѡтлѡкъ да онѡ кѣпи войскѡ П 29(7), *въ* женско рѣво и такѡ оутече П 29(20), да сва копля *въ* земљу оубодемо С 88(22), *въ* крѣгѡ шатора ста Тѣрака виѡа С 83(22),

и различна мѣста прегледати С 50(22),

алѡ оу сердцѡ *надеждѡ* имадемъ С 55 (20);

ел' коликѡ войске оу Мѣрата,
и ел' *число* коликѡ Тѣрака С 56 (23—24);

Тай се празникѡ оу свѣботѡ *случи*,
када Князѡ и смертъ се приклучи С 60(9—10);

Опетъ Милошѡ нима ѡ(т)говара,
и бесѣгѡ *первѡ ишйорава* С 79(15—16);

Пак потерже ѡ(т) бедрице мача,
и онѡ *первый* сѣши Тѣрке *нача* С 84(9—10);

ѡ(т) Липляне до града Звечана,
баталиѡ *сія нечаянна* С 102(5—6);

Да би добио слог више и тиме испунио захтјеве метрике, Ковачевић је једном употребио придјевску форму одређеног вида: Оу сѣбѣштѣ башѣ *кресїное* име С 91(13);

к) У настојању да удовољи поменутим захтјевима метрике Ковачевић често „жртвује” ред ријечи у тексту:

Знате како *пословица* каже,
Сербска, која никада не лаже П 15(23—24);

Готови намъ кокошъ за вечеръ,
и напѣни *ракіе чѣвѣрѣ* П 9(23—24);

По Крајни Кордоне постави,
ѡ(ш) Тѣрака чѣвати *ѡсїави* П 26(27—28);

И *ѡ(т)*иде предъ войскѣ међ браћю,
мысли сама оузетїи когаѣ С 43(19—20);

Когасмо мы оу таборъ послали,
Тѣрскѣ силѣ да види казали С 51(11—12);

Сва е войска на ноге оустала,
и *Милана да дойѣ гледала* С 53(23—24);

И тада е сва *войска* оустала
Сербска, пакъ е за нима гледала С 76(9—10);

Кад’ ихъ Милошъ да се *сїраше* види,
онда нима онъ самъ пробесѣди С 90(3—4);

Оде Княже съ войскѡмъ на Косово,
а *Милица Крѣшевицѣ* нанѡѡ С 47(23—24);

Уп. и ове конструкције:

Пакъ сви онда оружѣ оузеше,
и Чете се *кѣшїи* почеше П 11(19—20);

Оу Београдъ онъ ни *їѣца иѣи*,
Гди ће онъ ни опетъ *наѣи моѣи* П 38(15—16).

л) Риме и метра ради нарушена је конгруенција у примјерима:

Оу *хилѣди* и *осме* године,
лѣтописа четверте године П 7(1—2);

А *кад’ жѣйва* и *косїѣба* доѣ,
онда Вочо говорити поѣ П 49(27—28);

Поїресесе *їолѣ* и *долине*,
и дижесе магла оу висине С 97(23—24);

љ) Умјесто очекиваног акузатива прилично често ради риме долази облик генитива:

По томъ Княже за ради собора,
свѣ *Господѣ* сазва *їог’ шайѡра* С 48(15—16);

И *ѡ(т)* нѣга *їѡѣ* и *ѡѣ* *совѣѣа*,
штаѣе чинитѣ да имѣ да *ѡ(ш)ѡѣѣа* П 21(9—10);

И остави онъ нима <i>ѿтермина</i> за предаю до четыри дана	П 41(9—10);
ево штасамъ ѿ(т) Сербля прімію, и какосамъ <i>мира</i> оучинію	П 20(23—24);

м) Ако скупа долазе име и презиме личности, односно титула уз име, често један члан синтагме и у косом падежу остаје у номинативу:

Милована <i>Грбовичъ</i> нареди	П 27(12);
И оубише <i>Хвсеинъ</i> Ганића а и <i>Юсѣфъ-агъ</i> Климентића	П 33(15—16);
еръ тѣ <i>Квчкѣ-Аліе</i> не бјаше	П 46(3);
Петъ книгъ <i>Шаиничъ</i> Дамянъ	С 36(19);
Седмъ книгъ <i>Змай Омъчевичъ</i>	С 37(1);
подъ Медѣдникъ <i>Пройхойойъ</i> Стефана	П 27(14);

поред:

<i>Кнежевича</i> <i>Пеѿра</i> тѣ остави	П 27(10);
и <i>Халила Жафича</i> оубише	П 29(16);
и <i>Квчкѣ-Алію</i> дочека	П 36(18);
И <i>войводѣ</i> <i>Гѣрѣ</i> <i>Пеѿровића</i>	П 48(17) и сл.

Овамо иде и стих:

да се они до <i>каѿ</i> крви бране	П 34(14).
------------------------------------	-----------

Ф О Н Е Т И К А

С а м о г л а с н и ц и

26. Самогласник *а*. Код Ковачевића налазимо краће и дуже облике приједлога *с* и *к*, с тим да дужи облик приједлога *к* долази само у црквено-словенској форми. Пошто се ради о поетским дјелима са врло мало прозног текста, тешко је утврдити колико наредна фонема регулише употребу краћих и дужих њихових облика. Једино се може поуздано констатовати да краћа форма приједлога веома ријетко долази пред вокалом.¹²⁸ Да погледамо материјал:

а) *с*: *съ конѣмъ* С 45(2), *съ радостїю* С 24(5), *съ конѣма* С 80(10), *съ коня* С 81(11), 84(8), *съ ѿвїа* С 44(24), *съ Тврцы* П 20(10), 34(24), 50(24), 51(4), 52(4), С 42(9), 49(11), 99(5), *съ вами* П 19(8), *съ вама* П 21(22), 45(18), 48(22), С 74(18), *съ войскомъ* П 49(22), 51(2), 51(3), 51(9), С 9(10),

¹²⁸ Употребу приједлога *с* и *к* заједно с њиховим дужим формама *са*, *ка* и *ко* без икаквих фонолошких одређености налазимо у дјелима Рајића и Видаковића (Млад., Рајић, 50—51; Кашић, Видак., 34—35). Доситеј користи приједлоге: *с*, *са*, *со*, *к*, *ко*, *ки* (уп. Куна, Доситеј, 51—52). Приједлог *су* егзистира и у данашњем сремском говору (Николић, Срем, 361).

12(4), 12(16), 12(18), 40(13), 47(23), 48(1), 48(14), 95(17), 100(19), *съ кимъ* П 15(4), *съ миромъ* П 16(1), *съ иреваромъ* П 35(6), *съ Миланомъ* С 53(14), *съ лъве сѣране* С 61(6), 73(14), *ссобомъ* С 57(18), *съ собомъ* П 44(8) и сл. У прозном тексту: *съ ѿобомъ* ФП 2(3), *съ вами* ФП 4(4), *съ воинсѣивомъ* ФС 38(22), *съ войскомъ* ФС 48(23), *съ Проѿомъ* ФП 23(23), *съ ѿѿеченіемъ* ФП 4(4), *съ нима* СФ 34(5), *съ Граничары* ФП 38(27—28), *съ Ђврѣемъ* ФП 43(25), *съ Београђани* ФП 43(27—28) и сл.

— стих: *съ орѣжномъ* десницомъ С 29(11); проза: *съ Обркнезомъ* ФП 23(26), *съ орѣжіемъ* ФП 4(9);

б) к: — стих: *къ нима* П 27(22), 28(1), С 52(14), *къ нама* С 51(16), 51(18), П 9(22), *къ Црному ѿврѣх* П 10(22), *къ царъ* С 102(14), *къ Морави* П 24(27), 30(22), *къ ѿомъ* С 67(7), *къ ѿомъ* П 24(26), *къ Твркомъ* С 76(14), *къ шайоръ* С 52(10), 80(6), 80(19), 83(24), *къ Паши* П 54(12), *къ ѿвѣи* С 76(4), *къ слабосѣи* С 25(3), *къ вама* С 58(8), *къ Београдъ* П 14(22), 24(5), 26(17), 27(17), 32(17), 36(10), 40(8), 43(5), 49(8), и сл., — проза: *къ восѣокъ* ФС 6(10), *къ Мврѣи* ФС 13(21—22), *къ дворъ* ФС 35(5), *къ сраженію* ФС 109(24);

в) Дужи облик приједлога *с* долази у народној форми *са* и руско-словенској *со*: *са раномъ* П 50(8), *са баряцы* П 26(10), С 59(21), *са войскомъ* П 43(16), 44(2), *са вама* С 78(23), 79(23), *са чивіе* С 83(18), *са коня* П 36(22), *са Косова* С 47(8), *са койлями* С 59(22), *са Мораве* П 37(7), *са Пашомъ* П 51(10), *са Тврци* П 24(2), 44(20), С 76(20), *са нѣ* С 80(3), *са себе* П 23(14), *са сѣране* С 39(1), *са сѣолице* С 83(11), *са землѣ* С 81(4) и сл.; — проза: *са Сербіомъ* ФП 55(22—23), *са брѣячиномъ* ФП 33(18), *са ѿлками* ФС 13(21), *са 800 Тврака* ФП 44(12), *са 460 Тврака* ФП 51(25), *са 24 . . . людѣи* ФП 51(30), *са 8. хиляда* С 110(5);

— *са Авале* П 7(3), *са обадва . . . Принца* С 46(2); — проза: *са ове сѣране* ФС 48(21), *са окресѣнними мѣстами* ФС 12(23);

г) Приједлог *со* срећемо у овим примјерима: *со царсѣивомъ* С 4(3), *со враги* С 6(2), *со мною* С 112(7), *со сѣрахомъ* С 85(10), *со силомъ* С 7(8), *со ними* С 63(17), — проза: *со дрѣги* своими ФС 109(28), *со дрѣянимъ* орѣжіемъ ФС 17(20);

д) За употребу приједлога *ко* уп. слѣдеће примјере: и прочія *ко ѿомъ* дѣванскія предѣли С 8(15—16), *ко Сербской* границы С 12(15), *ко себи* С 12(19), *ко Македонскимъ* странамъ ся возврати С 13(15—16), *ко державѣ* своей С 14(9), *ко снъ* С 75(23), *ко Звечанъ* С 99(13), *ко бѣгсѣи* С 100(16), *ко сѣранамъ* С 111(25), — проза: *ко Кнзъ Лазаръ* ФС 38(23);

ђ) Префикс *с*, такође, има обје форме: *сасѣижега* П 36(7), *сасѣигоше* П 29(10), *саслѣиаше* П 10(19), С 57(13), 52(1), П 23(3), *сакѣи* П 22(3), *сакѣио* П 32(10), С 38(5), *сакѣише* П 11(21), *савезаше* С 90(11), *савезали* С 103(18), *савладали* С 86(3), 89(1), *садирайи* С 79(23), *сайераше* П 39(20), *да се сакрѣемо* П 28(12) и сл., — проза: *сакѣио* ФП 17(24), ФП 32(29);

е) Рускословенски префикс *со* Ковачевић употребљава (када је ријеч о тексту писаном народним језиком) у ријечима директно преузетим

из рускословенског и, свакако, у тексту писаном рускословенским јези-
ком: Рая *совѣтъ* ни за што не приима П 24(11), *совѣтъ* С 13(11), 16(9), при
семъ *совѣтъ* С 31(13), ово ваља за *совѣтъ* приимити П 14(20), и на *совѣтъ*
таковый // нигда не престаю С 27(11—12), по *совѣтъ* нашемъ С 64(15),
совѣтъ . . . заключише С 33(19), *совѣтомъ* наставля С 38(15), на *совѣтъ*
П 15(19), 21(24), *совѣщаше* (з. л. мн.) С 49(14), *совершивайи* ФП 23
(27—28), *совершили* П 39(7), кадасамъ *совершию* ФП 55(21), *совершише*
С 33(18), жизнь свою, и конецъ *соверши* С 109(8), *совершенно* ФП 55(23),
совершенно ФП 55(25), по *совершенно*¹²⁹ *собора* СФ 34(2), *собравъ* своя
вся полки С 10(3), потомъ *собравъ* воинство С 8(1), онъ . . . *собираше*
С 9(19—20), С 12(20), Мъратъ . . . *собираетъ* С 9(3—4), да се *соберемо*
С 26(20), *собрасмо* С 64(14), *собоуръ* оучинише П 11(3), *собоуръ* С Н 16(3),
собоура ФС 34(2), С 48(15), сви *собоуръ* оучинише С 48(17), оу *собоуръ*
С 55(9), въ *собоуръ* С Н 31(2), *сокръвише* П 30(2), *сокръшая* С 6(10), *сокръ-*
кръхися С 111(4), *сокръвени* С 25(10), въ . . . *создани* монастыръ ФС 109
(15—16), *согласно* С 18(16), *соиворю* С 106(22), *сохрани ю*, *свободи ю* //
ш(т) всѣхъ бѣдъ явлѣ чѣднѣ П 6(7—8), Князь Лазарь *созываетъ* С Н 16(2),
Князь Лазарь *созываше* С 16(5—6), *содержи* С 112(15), *сочинитель*¹³⁰
СФ 2(5);

ж) Готово да и нема примјера са краћим обликом префикса с:
скъишии ФП 38(21), — у стиху: *скъию* П 32(9), *скъишише* П 11(1);

з) Једино још префикс *из*, истина у стиху, долази са покретним а:
изабра П 39(21), *изабраше* П 41(27), С 97(6), воинства . . . *изабранна*
С 28(21—22), войске *изабране* С 36(14), *изабраиши* С 48(19), поред: *избраны*
юнака П 26(14), лава *избрана* П 27(2), С 68(20), *избрани* . . . юнака
П 36(14), *избранне* войнике С 37(20), 59(13), *избранны* войницы С 96(21),
избралъ ФС 6(21) (посљедњи примјер је из прозног текста);

и) Глагол *изићи* има редовно облике од глаголске основе на -и:
изиће П 31(5), 44(21), 56(22), С 35(6), *изиће* С 46(12), 75(2), 77(24), 92(7),
изићю П 50(9), *изићемо* С 93(24), *изићоше* С 58(18), *изишао* ФС 34(6),
изишли С 35(19), *изићи* (инф) П 37(15), *и́роизићи* (инф) П 16(13). *изидемо*
С 21(22), *изиде* С 15(6), 17(2), 18(4) и сл. Са Ковачевићем се слажу Вида-
ковић и Орфелин (уп. Кашић, Дидак., 37; Млад., Орфелин, 155), док
код Венцловића, Рајића и у говору Срема поред ове форме долазе и
облици са -а у глаголској основи (уп. Јован. Венцл., 153; Млад.,
Рајић, 56; Николић, Срем, 353—354).

ј) Према облицима: *зайворише* П 30(8), 40(14), 44(19), 45(1), 46(22),
зайвориши П 37(8), 46(12) и сл., имамо -о- и у итеративном глаголу

¹²⁹ Уп. у стиху: не *свршише* П 19(9).

¹³⁰ Уп. и руски облик прилога *сасвим*: *со вѣмъ* С 7(16), 9(2), 20(10), 28(4),
31(22), 111(2), поред: *со вѣми* С 20(23), поред: *сасвимъ* П 19(15), 16(12), 26(3), 29(14),
32(5), 36(26), 51(17), С 41(6), 47(21), *са свимъ* П 25(3), 42(13), 51(16), С 11(14), 27(10),
76(4), 76(15), 86(2), 91(8), 101(2) *сасвима* С 49(20), *са свима* С 89(16).

(за)о)ӣварайи : зайвораю П 24(14), зай̄ворайи ФП 45(23), в(ӣ)ворайи П 42(24).¹³¹

к) За разлику од других писаца у Војводини¹³² Ковачевић има само форме *заиста* и *нишйа*: *заиста* С 70(17), *за иста* С 30(16), *нишйа* П 48(11), ФП 55(25), С 54(8), 57(6), 76(24), поред руског облика: *ничйо* С 83(16), *въ ничйо* С 20(24);

л) Од грч. *τράπεζα* досљедно долазе форме са *йрай*: *йрайеза* С 61(3), *йрайезъ* С 60(14), за *йрайезъ* С 60(17), за *йрайезомъ* С 62(4), 66(7), 71(2). Ковачевић се у овом погледу подудара са Видаковићем и Орфелином, док Рајић и Венцловић, а и сремски говор имају дублетне форме *йрай-* и *йри-* (Кашић, Видак., 38; Млад., Орфелин, 156; Млад., Рајић, 58; Јован., Венцл., 153; Николић, Срем, 334).

љ) Ковачевић редовно пише -о- у лексеми *манастир*: *въ . . . монастйыр* Раваница ФС 109(15—16), *монастйыры* С 5(3), за . . . *монастйыре* С 94(4), по *монастйыри* С 46(17), *въ монастйырѣх* С 5(1), у чему се подудара са Рајићем и Орфелином, а разлика са Доситејем који има -а- (Млад., Рајић, 58; Млад., Орфелин 156; Сучевић, Доситеј, 22). И Видаковић има „обично о” у овој ријечи (Кашић, Видак., 38).

м) Муслиманско име *Мурай* (уп. Шкаљ., Турц., 475) углавном долази у неизмијењеној форми: *Мърайъ* С 7(19), 9(3), ФС 9(21), С 10(9), 11(9), 12(5), 12(14), 13(13), СФ 26(21), 82(9), 103(15), Оу *Мърайа* С 54(5), оу *Мърайа* С 54(13) и сл., поред: и распори *Амърайа* брже С 83(10), *Амърайово* (тело) ФС 109(17).¹³³

н) Поменућемо и то да се рускословенски, односно руски рефлекс старих полугласа срећу, истина не често, и изван префикса-приједлога. Мањи број ријечи имају увијек рускословенски, односно руски лик, други примјери срећу се и са српскохрватском алтернативом. Податак да поједине лексеме и читаве категорије ријечи долазе искључиво са руским рефлексом полугласа у складу је са литерарним маниром предвуковске епохе и представља једну специфичну особину језика тадањих писаца.

— Увијек је: *конецъ* С 107(23), 109(8), 109(11), *въ конецъ* С 65(7—8), *конечнѡ* С 67(12), С 34(12), 64(24), *конечно* ФС 109(27), — *вбнець* С 94(13), 109(9), 111(3), — *лесѣнѡ* (прилог) С 61(12), 72(4), — *сердечнѡ* С 67(10),

¹³¹ Са Ковачевићем се подударају Рајић, Венцловић и Орфелин (Млад., Рајић, 56; Јован., Венцл., 155—156; Млад., Орфелин, 156).

¹³² Доситеј има: *заиста*, *нишйа*, *нишйа*, Рајић: *заиста*, *заиста*, *нишйа*, *нишйа*, Венцловић: *заиста*, *нишйа*; Видаковић: *заиста*, *заиста*, *нишйа*, *нишйа*, а Орфелин — *заиста* (уп. Сучевић, Доситеј, 10; Млад. Доситеј, 149; Млад., Рајић, 57; Млад., Орфелин, 156; Јован., Венцл., 156; Кашић, Видак., 38).

¹³³ Уп. дублете Мъла Юсѡѣ ФП 13(28), Мъло Юсѡѣ П 13(19), према тур. *mülla*, *mümla* < ар. *māwla* са значењем — „господар, господин” (Шкаљ., Турц., 472).

Грешком долази облик *цере* (царе) С 103(3), поред: *царъ* С 42(5), *цара* С 72(11), *царъ* С 77(8), 80(24), *царе* С 82(18) и сл.

самодржець С 36(9), силенъ П 6(3), ѿраведень С 31(9), оугоденъ С 31(10), равень ФС 101(22), ѿришель ФС 7(24), ѿ(ѿ)шель ФС 109(26), любовь (В) примјере у т. 29, г).

— Напоредо долазе: оѿиць С 34(23), ѿесѿь СФ 23(20), мечемъ 6(10), 64(2), честѿь П 55(1), на честѿь П 10(14), честѿнѿ П 8(10), 18(18), изобилень П 6(3), ФС 5(17), поред: оѿиць ФП 15(25), ѿасѿа П 36(4), ѿасѿя С 50(23), ѿасѿе С 53(14), 73(7), са мачемъ С 88(6), 95(4), мачеви изобиланъ С 97(16), 82(22).

њ) Поменимо и двије важне категорије с руским рефлексом полу-гласа. Ради се о типу придјева на *-ески* и типу именица на *-есѿво*: *Истори-чески* НС П 1(9), Императора *Греческагѿ* ФС 3(12), въ *Греческѿ* державѿ С 7(7), 20(3), въ *Греческія* и *ѿракическия* области пришель ФС 7(23—24), тѣла *мѿжескагѿ* С 44(8), — *оѿичесѿво* С 18(15), 37(15), за *оѿичесѿво* С 58(15), 65(10), 94(5), *оѿичесѿвѿ* С 24(7), *мѿжесѿво* С 93(18), 95(2), 100(5), *юначесѿва* свога С 37(16), *юначесѿво* С 58(11), 58(16), 65(12), 93(17), 94(6) (али: на Косовѿ *юначкомѿ* С 68(3), *оѿичесѿво* С 99(1), *юначесѿво* С 99(2), 100(6), 103(20), *множесѿво* С 9(6), 54(14), 95(1), ѿ(т) *множесѿва* С 55(18). Уп. и: *Божесѿвенне* даре С 78(18).

Сличну ситуацију имамо код Доситеја (Куна, Доситеј, 54), док Рајић поред: *множесѿво*, *оѿичесѿвѿ*, употребљава и: *множасѿво*, *оѿи-часѿво* (Млад., Рајић, 55).

27. Самогласници *и* и *е*. Већ је речено (в. т. 5) да је екавски рефлекс старог гласа јат једна од основних особина Ковачевићевог језика. Међутим, као и код других писаца тога периода,¹³⁴ и у његовом језику наилазимо на икавизме, како фонетског, тако и морфолошког поријекла.

1. Икавизми фонетског поријекла:

а) У наставку компаратива и суперлатива: *ѿошѿенѿи* човекъ ФП 12(28), *сѿарѿе* Кметове П 22(4), *дрѿгѿи* . . . *слабиѿ* С 24(22), *славниѿега* витеза СФ 34-35 (23-1), *сѿарѿя* . . . дѿи С 40(6), два *сѿарѿя* сына ФС 46(23), *слабиѿ* С 56(4), — *ѿо најѿлий* . . . *юнакъ* ФП 14(27—28);

б) У одричним облицима глагола *јесам*: *нисамъ* С 44(7), 54(11), 57(2), *ниси* П 20(2), *ниѿ* П 9(2), 10(18), 12(21), 16(9), 20(13), С 56(3), 56(7), 27(6) итд., *нисмо* П 13(4), *нисѿе* С 58(6), *нисѿ* С 30(78) и сл.;

в) У прилогу *гди*: *гди* П 26(22), 27(7), 36(1), 38(16), 42(2), 47(2), С 50(10), *гди годѿ* С 92(21), *гдигодѿ* П 8(17), *коѿ гди* ФП 17(23),¹³⁵ али је

¹³⁴ Уп. на примјер: Млад., Рајић, 59—64.; Млад., Орфелин, 154—155; Кашић, Видак., 41—46; Куна, Доситеј, 56—62; Албин, Новине, 27—33; Албин, С. Рајић, 124—126; Албин, Мушк., 54—56; Албин, Регул., 64 и сл.

¹³⁵ Уп. и писање овога облика и по рускословенској норми: *гдѿ* С 93(17), 10(9), 22(5), 22(7), 22(9), 43(8), 60(18), 61(1), 61(16), 93(18), 99(23), 99(24), 100(4) итд. у чему се Ковачевић подудара са Рајићем, који, такође, поред *гди* има и форму *гдѿ* (Млад., Рајић, 61).

увијек: *овде* ФП 7(20), П 19(12), 20(4), 22(27), 21(1), С 41(11), 107(3), 103(23), 105(6) итд., *онде* П 54(11), 17(19), 27(11), 28(24), 39(24), С 10(14), 43(24), 46(9), 46(10), 53(21), 90(11) итд.

2. Икавизми морфолошког поријекла:

а) У наставку *дай̆.-лок.* једн. именица *а* основе: *Владыки* П 21(21), 23(4), *Аги* П 52(17), 52(19), *къ . . . войски* С 77(2), *оу . . . мѣки* П 7(12), *на рѣки* С 10(8), *на рѣци* С 35(4), *бѣни* П 14(16), *къ Бѣли* П 20(3), *къ Морави* П 30(22), *ко . . . границы* С 12(15), *сили* С 25(15), *Госѣоди* С 32(10), *сестѣри* СФ 34(16), 34(22), *ѣо Крайни* П 26(27), *оу хиляди* П 7(1), *на Морави* П 27(1), *ѣо шѣми* П 37(1), *оу нѣжди* П 38(3), *на Лешници* П 44(4), *на засѣди* П 48(7), *на бесѣди* С 57(17) и сл.;¹³⁶

б) У дат.-лок. једн. личних замјеница: *мени* П 14(25), 24(25), 41(4), С 41(10), 44(9), 67(13), 67(19), *ѣеби* П 2(4), 18(9), 52(3), С 40(19), *себи* П 45(6), С 84(17), *ко себи* С 12(19), *поред: и да пошлѣ оу Београдѣ къ мене* П 52(26), *появѣ сѣпрѣгѣ себѣ дѣцѣрѣ Исаака Ангела Комнина* ФС 3(11—12), *поя Милицѣ въ сѣпрѣгѣ себѣ* ФС 4(20), *и Адрианопољ скорѣ || себѣ* присвоиша С 7(9—10), *са 8. хиляда подрѣчнагѣ себѣ* воинства ФС 110(5—6), *и приими ю всю себѣ* С 112(14). Форма *себѣ* је, нема сумње, рускословенска.¹³⁷

в) У наст. инстр. једн., ген., дат., инстр., лок., мн. придјевско-замјеничке парадигме:

— инстр. једн.: *со ѣимѣ* П 13(11), *со ѣим ѣѣ . . . оумирити* П 15(12), *сѣ Протомѣ Валѣвскимѣ* ФП 23(23), *ѣодѣ Београдскимѣ* Пашалѣкомѣ ФП 56(3—4), *са свакимѣ зломѣ* П 18(23), *вѣнцемѣ царскимѣ* ФС 4(23), *Београдомѣ цѣлимѣ* П 8(7), *царствомѣ Сербскимѣ* С 4(9), *книговязцемѣ Земљнским* НС С 1(15—16), *со дрѣвнимѣ* орѣжјемѣ ФС 17(20), *сѣ Оунгарскимѣ* Кралѣмѣ С 26(13) и сл.

— ген. мн.: *са сви сѣѣрана* П 25(11), 37(13), 43(3), С 80(7), *юначки* имена П 16(4), *ранѣни* Тѣрака П 33(3), *слободни* юнака П 36(14), *кодѣ ѣѣои* Тѣрака П 47(16), *са 24 нѣгови* людѣй ФП 51(30), *са мои сви* деветѣ сынова С 24(3—4), *какви . . . лафова* С 29(5—6) и сл., *поред: ѣ(т) всѣхѣ бѣдѣ* П 6(8), *всѣхѣ* тварей С 108(11), *безѣ . . . всѣхѣ* оуправителя С 111(14—17).

— *дай̆.* мн.: *потомкѣмѣ нѣовимѣ* НС П 3(4), *свимѣ* Четникѣмѣ П 14(2), *свимѣ* нима С 71(13), *свима* П 13(24), 30(12), *Сербѣйскимѣ* Кнезовомѣ П 55(1), *ѣсѣѣлимѣ* П 55(2), *многимѣ* С 5(9) и сл., *поред: всѣмѣ* же имѣ С 16(11), *сѣмѣ* обще С 21(4), *всѣмѣ* нами С 31(19).

— *инсѣѣр.* мн.: *предѣ свима* С 66(11), 72(10), 73(11), *предѣ свима* С 106(14), *сѣ разнѣыми* НС С 1(5), *са окресѣйними* мѣстамѣи ФС 12(23), *подѣ конѣскимѣ* ногама С 87(16), 98(15), *сѣ дрѣгѣима* П 38(17) и сл.

¹³⁶ Уп. рускословенске облике: *въ держаѣ* С 4(12), 5(12), *въ ѣѣшинѣ* С 7(1), *на рѣкѣ Сѣѣициѣ* С 15(10) и сл.

¹³⁷ У југоисточном Срему је: *мене*, *тѣбе*, *себе* (датив једн.), *поред: тѣби*, *мени*, *себи* (Николић, Срем, 311, 348).

односно изједначавање ових двају префикса особина је како језика старијих писаца из Војводине, тако и данашњих војвођанских говора. У Срему и у Крушчици код банатских Хера само се *ѝри-* супституише, док се у већем дијелу Баната супституишу оба префикса (уп. Николић, Срем, 312; Ивић, Хере 330).

Према *ѝро-* у данашњем језику два пута срећемо *ѝре-*: тадџ с' натура оу жалостџ *ѝремџни* С 97(17), *ѝремџнися* С 111(13).¹⁴²

з) *Нџ-* не прелази у ни: *нечиџо* С 81(2), *нџке* П 18(28), на *нџка* мџста С 13(5—6), *нџкоемџ* С 14(12), *нџкиџа* ФС 17(20), *нџкии* С 99(13), 99(15), *нџкимџ* П 20(8), *нџколикџ* ФП 27(26), *нџкое* С 12(17) и сл.¹⁴³

и) Од старих глаголских форми (*ѝо*)*сџлаџиџи* и (*ѝо*)*сџлаџиџи* долазе облици: *ѝошџлемо* П 14(1), 16(17), *ѝошалџиџе* П 21(17), да *ѝошџлџ* П 52(26), *ѝошџлиџе* П 53(9), *шалџ* С 36(15), 36(17), 36(20), 37(2), *ѝослаџе* П 53(16), *ѝосла* С 11(10), 12(7), и сл., Мџратџ е . . . *ѝосџслао* ФС 26(21—22).

ј) Према данашњем *команданиџ* налазимо: *коменданџиџ* ФП 52(27), *Коменданџиџ* ФП 38(20), *комендџрао* ФП 40(26), али: дрџге *команде* П 26(21).

к) Треће лице једн. имперфекта од глагола *бџиџи* гласи двојако, свакако у зависности од потребе метра и стиха: *не бџиџе* П 10(9), 18(25), *бџиџе* П 46(4), С 80(15), поред: *бџиџе* ФП 23(25), 26(13), 29(22), 35(5), 40(21), 46(3), С 91(11).

28. *Самогласник у*. Основни рефлекс старог вокалног *л* и приједлога-префикса *вџ* је, наравно, *у*:

а) *сџзве* С 39(23), 42(18), 43(5), 43(9), 72(6), *сџзвама* С 75(18), *мџвнџ*¹⁴⁴ С 80(14), *дџвџностџ* П 4(13), С 24(6), 56(18), 82(8), *дџвџно* ПФ 5(2), ФП 5(3), *савџ* *дџвџ* П 20(4), *сџвџце* С 48(6), 52(21), *исџвџниџи* П 52(14), С 41(16), 43(14), 44(20), *ѝвџни* П 14(15), 15(17), *исџвџни* С 43(18), *ѝвџнџ* П 9(5) *наѝвџни* П 9(24), *Вџкџ* (име) ФС 12(21), ФС 35(14), 110(5) Бранковича *Вџка* С 11(18), *Вџкџ* С 76(5), 106(16), 110(2), *Вџка* С 12(6), СФ 34(3), СФ 34(19), СФ (35)12, С 38(12), 97(2), *Вџче* С 50(23), 53(11), 92(19), *Вџкосава* (ж. име) ФС 34(15), ФС 34(21), ФС 35(5), ФС 35(10), *Вџкосавџ* ФС 35(2—3).

Неки од ових примјера јављају се и са рускословенским фонетизмом, у првом реду у рускословенској синтагми и контексту, илч их,

¹⁴² Ове и сличне форме налазимо и у народним говорима. Тако на примјер у косовско-метохијском дијалекту имамо: *премџниџ*, *премџни*, *премџниџа* и сл. (Гл. Елезовић, Речник косовско-метохијског дијалекта, свеска друга, Српски дијалектолошки зборник VI Београд, 1935, 126.). У говорима источне и јужне Србије Велић бильежи облике: *премџнен*, *промџнен*, *премџни* се и сл. (А. Велић, Дијалекти Источне и Јужне Србије, Српски дијалектолошки зборник књ. I, Београд, 1905, 151, 152, 504, 513), а *ѝремџена* је и у Вуковом језику (РЈА XI, 613).

¹⁴³ У Срему досљедно *нџ > не* (Николић, Срем, 313), док се у банатском говору и говору банатских Хера јављају и икавски облици (Ивић, Банат, 147; Ивић, Хере, 330).

¹⁴⁴ Уп. код Доситеја — *моџниџе* (Куна, Доситеј, 67).

пак, писац употребљава у тексту писаном народним језиком с намјером да тексту да „изразито литерарни тон” (уп. Куна, Доситеј, 67): нѣгово є пѣтешествіє . . . *йродолжено* было ФП 48(26—27), *долголѣтсїивѣй*, водрствѣй, красѣйся, и здравствѣй ФП 2(5—6), а кад’ сванѣ и *солнце* угранѣ С 76(7), *ш(т)* пращине облакъ се навѣче // сѣяно *солнце* над’ нима померче С 98(5—6), *йолнѣ* власть имѣя С 4(4), *коя* еси всяке славе // до сад’ *йолна* была С 110(24—25), и *йоуѣ* *ѣѣ* те за дрѣго молити, // да ми хоѣешь *волю* *исйолнчїи* С 40(21—22), *нитѣ* самѣ *ѣ* тѣ свѣ скорбѣ причиню, // но обѣтѣ самѣ *ѣ* мой *исйолнїю* С 106(9—10), Волкана ФС 46(23), присвоиль . . . Княжества краля *Волкашина* ФС 5(20—22), Великій Князь *Волкъ* Бранковичъ С Н 24(11).

Поједине ријечи, углавном позајмице, долазе увијек са руским рефлексом:¹⁴⁵ *йолкъ* С 10(7), 10(11), са *йолками* ФС 13(21), *Полковнике* ФС 37(24), противъ Тѣрсакаѡ *шйолченїя* НС С 1(4—5), *шйолчїя* второе С 14(15), до . . . *Болгарїи* ФС 6(19—20), въ *Болгарїе* прѣдели С 8(4), *Болгарїя* С 8(17), *Болгарїю* С 8(7), 8(12), 20(9), *ш(т)* *Болгарске* С 26(9) и сл.

б) Приједлог-префикс *въ-*: *оу* синжирѣ П 7(4), *оу* тебїца П 8(22), *оу* збегѣ П 11(17), *оу* васѣ П 12(18), *оу* градѣ П 21(4), *оу* ню П 34(2), *оу* пѣтѣ С 12(11), *оу* слави С 94(11), — *оуїишїи* П 21(20), *оусїаїи* С 24(2), *оусїаниїе* П 17(5), 17(12), С 61(7), *оусїадоше* П 40(11), С 71(10), 76(2), 91(7), 82(3), *оузели* П, 19(19) *оузме* П 11(13), *оузми* П 18(19), С 43(15), 46(16) *оузео* є СФ 34(2), *оузеше* П 50(20), *оуниѣ* С 76(22), *оуниѣи* (инф) П 10(8) и сл.

Међутим, поред наведених и сличних примјера са српскохрватским фонетизмом, срећемо и облике са руским, односно рускословенским рефлексом. Ово се у првом реду односи на поједине дијелове С, богате елементима рускословенског, а не ријетко и у народном језику дође по који рускословенски облик, што је, опет, у складу са литерарним манирима писаца тога времена: *въ* дѣїствїи НС П 1(7—8), *в’знакъ* родителскїя любве НС П 1(18), *въ* Бѣдимѣ НС П 1(19), *въ* Бѣдинѣ градѣ НС С 1(21), *въ* сѣпрѣгѣ ФС 4(20), *въ* тоє время ФС 14(22), *въ* Приштинскѣ Епископїю ФС 109(13) (сви наведени примјери су из прозног текста), *въ* державѣ С 4(12), 5(12), *въ* монастырѣхъ и *въ* церквахъ С 5(1), *въ* бѣдахъ и *въ* нѣждахъ С 5(9), *въ* тишинѣ С 7(1), *въ* Болгарїе предѣли С 8(4), *въ* подданство Тѣрецко С 9(1), *въ* срѣтенїе С 10(6), 21(21), 95(18), *въ* ничто С 20(12), 20(24), 111(11), *въ* конецъ С 65(8), *въ* жалость премѣнїя С 111(13) и сл.,¹⁴⁶ — *во* свою область ФС 5(24), *во* обитанїе свое ФС 6(20—21), *во* область Лазаря встѣпїти ФС 15(15), и *пришедше во* Европѣ *во* первыхъ точїю ФС 17(19—20), *во* градѣ Скоплїю ФС 18(22), *во* Вїдїнїю *въ* Бѣрсѣ ФС 109(17) и сл., — стих: *во* лице всѣмъ же имѣ С 16(11) и зватїся *во* Князя // всѣмъ повелѣваше С 4(7—8), *во* вѣки С 27(14), 112(26), *во* имя С 64(13), *во* бранѣ той С 67(19), *во* гробѣ вселися С 111(6) и сл., — *взїати* С 10(22), *внїдоша* (3. л. мн. аориста) С 7(8), 20(4), *восїаїи*

¹⁴⁵ Исту ситуацију налазимо и код Доситеја (Куна, Доситеј, 67).

¹⁴⁶ Метра ради у стиху долази приједлог *въ* умјесто у (в. примјере у т. 25, j).

С 29(12), *восѣаша* С 7(6), 20(7), *восѣаде* С 15(4), 7(18), 14(13), 18(10), *вскорѣ* С 17(4), 19(2), 23(19), 112(11), *вмѣсѣи* времена ФП 7(18), *вмѣсѣи* Господара ФП 29(23—24), на *вкѣшеніе* С 61(9), на Римско *воскресеніе* ФП 45(20—21).¹⁴⁷

Сличну ситуацију имамо и код префикса *въз-*: *войска* се . . . *оузъмѣи* С 93(3—4), *оузъмѣили* П 18(16), тада се *оузъмѣи* С 76(21), свасе . . . *оузъмѣила* С 86(1), *оузъмѣише* С 105(11), *оузъмѣиши* С 62(8) и сл., поред: *возъмѣи* П 18(5), *возаде* С 61(8), *возадаше* С 7(4), *возадоше* С 33(16), *воздвиго* С 19(20), *воздвигли* С 24(21), *воздвигъше* С 40(3), *ѡ възъмѣеніи* НС П 1(2—3), *оу* . . . *возъмѣенію* ФС 14(22—23), *славѣ* . . . *возъмѣиши* С 19(1—2), *сви* се . . . *возрадоваше* С 57(14), *возврати* (ся) С 13(15), *возврати* С 14(6), 104(5), *ѡ възъмѣи* С 69(6).

Ковачевић, дакле, поред спрскохрватских рефлекса *у* и *уз*, односно рускословенских алтернатива *во* и *въ* и *воз* нема спрскословенске облике *ва* и *ваз*, у чему се донекле издваја од осталих војвођанских писаца. Рајић, на примјер, *уз воз* и *уз има* и *ваз*, док код Венцловића имамо *уз* и *въз*, које се, у ствари, чита као *вас* (уп. Млад., Рајић, 53 и 42; Јован., Венцл., 147. Уп. такође Ђорђић, Транскрипција, 72). У Доситејевим дјелима, такође, долазе: *во*, *въ* и *ва*, односно *воз* и *уз* (уп. Куна, Доситеј, 56). Префикс *воз* редовно срећемо и код Видаковића и Стратимировића (Кашић, Видак., 36; Млад., Страт., 88).

в) Према данашњем *Крагујевац* код Ковачевића налазимо: *Краговецац* П 32(20), *оу касабѣ Краговецац* П 31(20), *Краговецка* (нахија) ФП 56(11), а према тур. *кура*н (уп. Шкаљ. 426), долази: *въ алкоранѣ* С 83(5).¹⁴⁸

Топоним *Ужице* гласи *ѡ(т) Оужице* (ген) ФП 29(27), а срећемо и: *ѡ(т) стране Южичке* П 27(9).

Поменућемо овом приликом и прилог *одвнда* (одонуд) П 27(21).

29. Самогласник *о*

У вези са судбином сонанта *л* на крају ријечи и слога треба поменути следеће:

а) У радном глаголомском прилогу далеко су чешћи примјери српскохрватске норме: *ѡрѡмѡ* П 20(23), *оумѡ* П 31(24), *ѡ(ѡ)говѡ* ФП 55(24), *воѡ* С 42(9), *видѡ* С 57(3), *ѡсѡ* С 63(2), *желѡ* С 64(24), *ѡбеѡ* П 20(2), *сѡ* С 23(7), *чѡ* С 51(3), *казаѡ* С 106(14), *ѡгинѡ* П 8(19), *сѡѡѡ* ФП 15(27), *ѡ(ѡ)ѡѡ* ФП 23(27), *наѡѡ* П 53(3), *донѡѡ* П 53(4) и сл.

Међутим, у С срећемо и црквенословенске, односно руске облике: *ты кровѣ твою ѡролѡ* еси С 110(18), Стефанъ I-вѡй . . . *ѡлѡчилѣ герѡѣ* ФС 3(11), *назѡлѡся* ФС 3(16), *имѡлѣ* бо онѣ 3 сѡнѣ ФС 5(15—16),

¹⁴⁷ Метра ради Ковачевић је употребио у стиху облик *вѡѡѡ*: метеризе *вѡѡѡ* поправише П 34(18), поред: *оунѡѡ* П 30(11), 35(17), 43(2), 46(8), 54(8), *оунѡѡ* ФП 34(28), С 81(10).

¹⁴⁸ *Алкоранѣ* је и код Видаковића (Кашић, Видак., 41).

котораго Богъ праведнѡ наградиѡлѣ ФС 5(15), *ѡприсвоиѡлѣ* земљу ФС 5(20), и мѣста кралевства престолѣ принадлежациѡ во свою областъ *ѡкорилиѣ* ФС 5—6(23—13), во обитаніе свое *ѡзбралѣ* древный престолный . . . градъ ФС 6(20—22), *ѡреселилѣ* ФС 6(23), *ѡришелѣ* ФС 7(24), что Ми-лошѣ . . . *ѡ(ѡ)шелѣ* естъ ФС 109(24—26), *ѡобѡдилѣ* и *ѡзавлаѡблѣ* ФС 14(17), понеже Вѣкъ вся тамошнѡя жители *ѡуклонилѣ*, а Тѣрке тѣдѣ *ѡобилѣ* и *ѡразѡтералѣ*; и онѣю крѣпость са окрестными мѣстами *ѡразорилѣ* и *ѡразыйѡлѣ* ФС 12(21—24)¹⁴⁹

б) Редовно је: *ѡолѣ* ноћи С 52(19), до *ѡолѣ* дне С 100(11), *ѡолдне* ФП 45(19—20), *ѡолѣ* П хлѣба ФП 47(27), *ѡолѣ* Априлла ФП 25(23—24).¹⁵⁰

в) За топоним Београд налазимо, углавном, форме са -о- < -л-: *Београдѣ* П 37(8), 37(9), ФП 45(22), П 46(25), 47(4), *Београда* Н П 44(16), изъ *Београда* ФП 25(24—25), кѣ *Београдѣ* П 14(22), 24(5), 36(10), 40(8), 42(15), 49(8), *ѡу Београдѣ* П 24(1), 24(8), 37(6), *Београдомѣ* П 8(7) и сл., поред: *Бѣлградѣ* ФС 6(15), изъ *Бѣлграда* П 30(22), Митрополитѣ *Белоградскій* ФП 22(25—26). За разлику од Ковачевића Рајић има ријетко форме са -о- (уп. Млад., Рајић, 65), док је код Видаковића увијек Београдѣ (Кашић, Видак., 40).

г) Лексема *ѡресѡиѡлѣ* редовно долази у овој форми: *ѡресѡиѡлѣ* со-крѣшисѡ С 111(4), *ѡресѡиѡлѣ* . . . принесѡша С 7(11—12), на *ѡресѡиѡлѣ*¹⁵¹ С 23(6). Уп. и: древный *ѡресѡиѡлный* . . . градъ ФС 6(21—22).

д) Са неизмијењеним *л* долазе и ове лексеме: *мысалѣ* С 72(23), *ѡромысалѣ* С 19(13), *велми* С 6(11), 19(4), 23(9).

Именица *ѡубѡвь* увијек долази у овом лику: *ѡубѡвь* С 7(3), 22(1), П55(13), С 64(9), *за* . . . *ѡубѡвь* ФС 2(2—3), *за ѡубѡвь* С 40(23), 37(14), ген. једн.: *ѡубве* П НС 1(18), лок. једн.: *ѡу* . . . *ѡубви* С 26(3). Код Видаковића, такође, увијек имамо *ѡубѡвь* (Кашић, Видак., 40), а и код Рајића је чешћа употреба облика са -о- него са -а- у овој ријечи (уп. Млад., Рајић, 41).

У бројевима: *ѡбоиѡа* С 106(8), по край *ѡсмориѡе* С 45(4), Ковачевић има -о-, односно -ѡро-.

Према данашњем облику *ѡиѡиѡун* Ковачевић има: *ѡиѡиѡнѣ* П 31(18), ФП 31(29), П 33(6), што одговара њемачком *Sripon*.

30. Секундарни самогласници

Секундарно, односно покретно *е* у одређеним облицима замјеничко-придјевске деklinације присутно је и у Ковачевићевом језику:

¹⁴⁹ *Л* остаје непромијењено на крају слога и облика у страним ријечима: *Мвласмѣ* Анатолскій С 49(10), *Бѣлке* С 50(12), *Свѣланѣ* С 7(19), ФС 7(21), *Хамилѣ* Жафић ФП 29(26).

¹⁵⁰ Код Рајића, Орфелина и Доситеја јавља се колебање између *ѡол* и *ѡо* (Млад., Рајић, 65; Млад., Орфелин, 156; Млад., Доситеј, 151), док се Новаковић подударѡ са Ковачевићем (Албин, Новине, 32).

¹⁵¹ *Пресѡиѡлѣ* имају и Доситеј и Видаковић (Сучевић, Доситеј, 10; Куна, Доситеј, 68; Кашић, Видак., 40).

а) *даӣ*. једн.: *ӣвоме* П 52(19), *истио̄ме* П 52(20), *моме* П 52(20), *своме* С 81(16), *ономе* С 81(18).

б) *инсӣр*. једн.: *съ ниме* С 51(9), П 31(10), *за ниме* С 45(7), 75(3), 86(17), 45(9), *пред' нио̄ме* С 48(9), *подъ ниме* С 81(13), *подъ ниме* ФС 101(18—19).¹⁵²

в) *лок*. једн.: *на совѣтѣ ѿо̄ме* П 15(19), *оу ѿо̄ме* П 18(14), *по ѿво̄ме* *зако̄нѣ* П 22(11), *оу . . . ѿесно̄ме* *сокакѣ* ФП 22(27), *на Косовѣ равнѣ* С 67(1) и сл.

Покретно *е* у овој позицији налазимо и у дјелима других писаца предвуковске епохе. Уп. нпр. Млад., Рајић, 57; Млад., Страт., 91; Албин, Мушк., 56, 57; Албин, Новине, 30 и сл.

г) Приједлог *чрезъ* је без секундарног *е* (через): *чрезъ* ПФ 4(7), П 52(10), ФС 19(21), С 35(3), 110(3), у чему се Ковачевић подударара са Рајићем, Доситејем и Орфелином (Млад., Рајић, 68; Млад., Доситеј, 153; Млад., Орфелин, 162).

31. Једначење и сажимање самогласника

а) Секвенце: -ао, -ео, -уо Ковачевић пише непромијењено: *кѣда си нагао* П 20(1), *иобегео* П 20(2), *морао* ФП 23(20), *ω(ӣ)ишао* ФП 23(27), *сишо̄а* ФП 23(29), *ӣрешао* ФП 44(12), *ӣосӣао* П 46(25), *нӣе досӣао* П 46(26), *ӣослао* га ФС 9(22), *ӣосылао* ФС 26(22), *изишао* СФ 34(6), *содржавао* ФС 37(23), *вогвао* С 42(9), *свладао* С 42(22), *ӣосӣао* С 63(2), *насӣао* С 63(4), *ӣредаосе* ФС 109(29), *ω(ӣ)ишао* *естѣ* ФС 110(1) и сл., — *ӣочео* ФП 44(15), *оузео* *е* С 34(2), 34(7), *ӣроизвео* ФС 9(22), — *ωгрнво* П 54(15).¹⁵³

Пронађен је само један случај сажимања групе -ао у *о* и то у прилогу *као*: и *кω*¹⁵⁴ *мертавѣ онѣ по земли леже* С 89(15). На другој страни, нијесу ријетки примјери гдје можемо претпоставити једносложно читање ове лексеме, мада је написана као двосложница: *каω* *планинѣ снѣгови пребѣли* С 55(6), и *каω* *вѣтарѣ на полѣ изыће* С 75(2), *каω* *Бранковичѣ таста на Косовѣ* П 36(4), *каω* *сынове, и овце хранити* П 23(1),

Пакъ изнесе челенкѣ

ω(т) самога злата,

Исплетенѣ на формѣ

Каω три житна класа С 32(13—16),

¹⁵² Свакако због захтјева и потребе метра срећемо секундарно *е* и у ова два случаја: и *са свиме веће* *изнеможе* С 89(16), и *када се сасвиме ѡправи* С 49(19), *поред: сасвимѣ* П 16(12), *сасвимѣ* П 19(15), *са свимѣ* П 25(3) и сл.

¹⁵³ Исту појаву налазимо и у дјелима Доситеја, Рајића, Орфелина, Видаковића, Мушкатиновића и С. Рајића (Сучевић, Доситеј, 13; Млад., Доситеј, 150; Куна, Доситеј, 69; Млад., Рајић, 68; Млад. Орфелин, 157; Кашић, Видак., 49; Албин, Мушк., 57; Албин, С. Рајић, 127). Ријетка су сажимања код Новаковића (Албин, Новине, 33), а „Стратимировићев језик зна за сажимање групе -ао у -о у радном глаг. придјеву *слишо*” (Млад., Страт., 91).

¹⁵⁴ Интересантно је сажимање и асимилација прилога *као* у *ка*, *поред* *ријећер ко* код Доситеја (Куна, Доситеј, 69).

И сад' ми се предъ вами
хоће да претвори
За трапезомъ, *каѡ* ХристѸ
на тайной вечери С 66(5—8),

И дадо мѧ подъ рѣкѧ
войске шесть хиљада,
Да надъ нима онъ свагда
каѡ войвода влада С 70(1—4).

Дадо нѣмѧ сѧпрѣгѧ
мою дѣщерь рожденнѧ,
Кою но самъ держѧо
каѡ рѣжѧ рѣменѧ С 69(17—20).

Исто тако, евентуално читање без сажимања групе *ao* у наредним стиховима нарушавало би метричке захтјеве: нисамъ *могао* войскѸ прегледати С 54(11), нисамъ *могао* войскѸ изброити С 57(2), коју си садъ предъ свима *казао*, // и менека невѣрникомъ *назвао* С 73(11—12), и невѣромъ што си мене *назвао* // и предъ свима оу очи *казао* С 106(13—14),

И *И*дѧ предъ свима
онде ѡбличю,
Кога е онъ за новце
евреѡмъ е *ѡ*родао,
И онѧ ноцѧ истѣю
оу рѣке имъ *ѡ*редао С 66(11—16),

Ты кровь твою пролилѧ еси
за вѣрѧ Христѧнскѧ,
И животъ твой *жерѡвовао* си
за держѧвѧ Сербскѧ¹⁵⁵ С 110(18—21).

Наведени примјери, несумњиво, иду у прилог претпоставци да је Ковачевић з н а о за једносложни изговор групе *ao*, односно *uo* у овим и сличним случајевима,¹⁵⁶ тим прије када се зна да је сажимање тако присутно у данашњим војвођанским говорима (О томе уп., између осталог, Ивић, Дијалект., 75; Ивић, Хере, 331, Николић, Срем, 322).

б) Зависни падежи присвојних замјеница *мој*, *ѡвој*, *свој* долазе како у краћем, тако и у дужем облику, углавном према потреби метрике: *мога* (ген.-акуз.) С 43(2), 72(13), 73(21), 69(2), 81(19), *могѧ* С 82(19) и сл., *ѡвога* П 47(15), С 90(18), *свога* П 19(20), С 38(10), 38(15), 39(21), 60(20), 60(22) и сл., — *моме* (дат.-лок.) П 52(20), С 81(17), *ѡвоме* П 15(20), 52(19), С 87(21), П 22(11), *своме* С 81(16), поред: *моѡга* (ген.-акуз.)

¹⁵⁵ Уп., такође, исту ситуацију и са групом *-uo*: погинѡ е, и нѣга жалили С 52(16).

¹⁵⁶ Слично мишљење заступају Младеновић и Куна за Рајића, односно Доситеја (Млад., Рајић, 68—69; Куна, Доситеј, 69). Куна нпр. тврди да је непостојање „ниједног примјера сажимања вокала на крају глаг. придјева радног . . . литерарна особина, јер је присутна и у осталих војвођанских писаца” (Куна, Доситеј, 69). Исти разлог је, нема сумње, условио и Ковачевићево неизмијењено писања помешних вокалских група.

П 20(21), С 105(10), *ѿвоегw* (ген.) С 82(18), *своега* (акуз.) С 84(6), *своегw* (ген.) С 32(20), — *моемъ* (дат.) С 67(3), 65(23), *моемъ* (лок.) С 103(22), *моемъ* (лок.) С 64(23), *своемъ* (дат.) НС П 1(16), ФП 4(5), С 89(8). У прозном тексту: *свога* (акуз.) ФС 34(7), ФС 104(21), *своемъ* (дат.-лок.) ФС 2(1), С 89(8).

Што се тиче других писаца из Војводине, краће форме су чешће код Рајића, Доситеја и Венцловића (Млад., Рајић, 69—70, Сучевић, Доситеј, 33; Јован., Венцл., 190), Албин за С. Новаковића само констатује да се појављују и краћи и дужи облици, док код Стратимировића углавном долазе краће форме (Албин, Новине, 33; Млад., Страт., 91—92). И једне и друге облике налазимо код Видаковића (Кашић, Видак., 50). У данашњем говору Срема егзистирају једино несажети ликови: *мојог*, *мојем*, *ѿвојем*, *својим*, *својем* (Николић, Срем, 275).

в) У глаголским облицима: не *ѿрѿима* П 24(11), *ѿрѿимѿ* П 20(23), *ѿрѿимимъ* С 92(2), *ѿрѿимѿи* П 14(20), *ѿрѿими* С 72(24), 88(2) и сл., графички није означена контракција -и->-и- (при-), у чему се Ковачевићево писање подудара са стањем у Регуламенту (Албин, Регул., 64) и са писањем С. Рајића (Албин, Рајић, 127), а разлики са Ј. Рајићем, код којег осим сажетих форми налазимо и облике писане „етимолошки” (Млад., Рајић, 70).

г) У падежним завршецима именица на -ија срећемо -и(ј)и: *Аганлиѿ* П 18(13), 19(11), *Сербиѿ* НС П 3(1), лок. једн.: по *Сербиѿ* П 26(5), 26(22), вѣ *Сербиѿ* НС П 1(4—5), по *ордиѿ* С 50(9).

Сажимење групе *ѿји* налазимо једино у примјеру: Сали-Ага Кѣчѣкѣ-*Алинъ* братъ ФП 29(25—26).

д) Доследно долазе облици: *неће* С 94(22), *нећеѿ* П 41(7), *нећемо* П 43(11), *нећъ* С 82(18) и сл.

ђ) Глагол *немаѿи* има тројаке ликове: *немаѿе* П 8(1), *не мамо* П 19(7), *немамо* П 23(12), *не мамъ* П 21(13), *нема* П 28(8), С 57(6), 79(3), 97(1) и сл., поред: *нейма* П 8(14), 12(2), поред: *не имамо* П 19(8), С 25(18), *не имаѿе* П 51(20). Сви примјери нађени су у стиху. Рајић, Доситеј, Орфелин и, углавном, Видаковић употребљавају несажете облике овога глагола (Млад., Рајић, 69; Млад., Доситеј, 151; Млад., Орфелин, 158; Кашић, Видак., 50).

е) Везник *канw* долази непромијењен: *канw* П 7(4), у чему се Ковачевић подудара са Доситејем и Венцловићем (Млад., Доситеј, 151; Јован., Венцл., 158—159; Куна, Доситеј, 69).

32. Губљење самогласника

а) У прозном тексту редовно имамо дуже облике инфинитива и глаголског прилога времена садашњег: *разѿмѿѿи* ФП 7(20), *бѿѿи* ФП 12(26), *наѿравѿѿи* ФП 20(26), *ѿреѿварѿѿи* ФП 23(21), *соверѿѿѿи* ФП 23(27—28), *ѿредаѿѿѿе* ФП 30(27), *скѿѿѿи* ФП 38(22), *ѿераѿѿи*

ФП 44(15), *зайворайи* ФП 45(23), *йривгойовляйи* ФС 15(14), *всйвйиийи* ФС 15(15), *изобличийи* ФС 35(13), *измьшлявайи* ФС 35(16), *шйорочавайи* ФС 35(18), *йрославийи* ФС 104(22), *совоквйиийи* ФС 104(23), *йоднейи* ФС 105(23), *свћи* ФП 10(25) и сл., — *гледаюћи* ФС 34(13), *взыскаваюћи* ФС 26(22).

У стиховима Ковачевић употребљава, метра ради, поред дужих и краће поменуте глаголске облике: *живийи* П 12(17), *дайи* П 52(24), *лежайи* П 7(11), *издайи* П 11(25), *казивайи* П 12(24), *седийи* П 13(23), *йогзбийи* П 18(4), *оузейи* П 19(19), *йослвшайи* П 21(19), *заболъийи* П 22(21), *йокорийи* П 25(7), *грабийи* П 33(8), *засйвйиийи* С 22(16), *восйайи* С 43(13), *йрководийи* С 49(11), *вђровайи* С 51(23), *йвйиайи* С 55(11), *всйавийи* С 94(21), *найаћи* П 14(8), *йроћи* П 13(17), *доћи* П 13(18), *дойћи* С 44(15), *изыћи* С 44(16), 88(20), 88(14), *йрйићи* С 85(8), *оуџећи* С 88(13) и сл.,¹⁵⁷ — *гледаюћи* С 43(7), *йлакаюћи* С 45(18), *говорећи* С 80(5), *йвйшюћи* С 80(6), *свквйи* С 90(2), *йвваюћи* С 45(17), поред: *йлайийи* П 8(21), *квйиийи* П 11(8), *молийи* П 12(8), *чинийи* П 12(20), *водийи* П 14(18), *изгивйи* П 43(2), *исйерайи* П 47(3), *оуђрвляйи* С 24(15), *добыи* С 25(20), *казайи* С 51(20), *издайи* С 72(15), *ломийи* С 82(1) и сл., — *свквйи* С 86(11), *шърчећ* С 99(7), *диванећ* П 24(20).¹⁵⁸

Чување вокала *и* у овим глаг. облицима особина је како старијих писаца из Војводине, тако и данашњих војвођанских говора (уп. нпр., Млад., Рајић, 70—71; Млад., Орфелин, 158; Кашић, Видак., 51; Сучевић, Доситеј 10, 36; Јован., Венцл., 201, 204; Албин, Новине, 89, 83—84; Албин, Мушк., нап. 26; Албин, Регул., 65). У народним говорима се, истина, спорадично срећу и примјери са редукцијом *и* у инфинитиву (Николић, Срем, 318). Краћи облик инфинитива у стиху имају и Рајић и Досит: ѿ (Млад., Рајић, 71; Сучевић, Доситеј, 10, 36, 40).

б) Углавном нема редукције самогласника *и* ни у облицима императива:

— 2. л. једн.: *изли* П 6(5), *сохрани* П 6(7), *свободи* П 6(7), *доведи* П 9(2), *ходи* П 9(22), *гойови* П 9(23), *йроквни* П 47(18), 47(19), *доћи* П 53(23), *йоћи* П 53(24), *всйави* С 41(3), *не рши* С 41(9), *йресиани* С 43(13), *разнеси* С 46(17), *не оучини* С 72(22), *обрайи* С 72(23), *йрими* С 72(24) и сл., поред, несумњиво, метра ради: *йресиан* Ћврђе, и оумири люде П 18(6), прими дшшы наша во первенства // и *сйодоб* я вѣчнагв блаженства С 108(20—21);

— 2. л. мн.: *йошалийи* П 21(17), *чинийи* П 24(17), *оударийи* П 25(4), *йошалийи* П 25(5), *йобийи* П 25(6), *не гинийи* П 41(3), *жнийи* П 50(1), *не вежийи* П 50(2), *йокосийи* П 50(5), *донесийи* П 50(6), *идийи* С 91(21), *найшиийи* С 103(22), поред, опет метра ради, „краћих“ облика: *ид'йи*

¹⁵⁷ У примјерима: *Паше нима говорийи йошоше* П 51(14), *йвцайи Србли на н. не хйедоше* П 28(20) употребом дужих облика инфинитива нарушен је метар (уп т. 25, а).

¹⁵⁸ Уп. и црквенословенске облике: *сокршяя* С 6(10), *оукрашяя* С 6(12), *найадая* С 13(6), *разсйяяя* С 13(8), *разорляя* С 13(18), *оуреждая* С 101(10) и сл.

кад' П 32(16), 35(23), 36(11), 36(19), 36(23), 39(19), 40(9), 41(1), 42(7), С 55(4), 58(1) итд., поред: *када* П 9(19), 17(19), 38(3), 39(7), 46(5), С 26(17), 39(3), 42(9), 49(19), 51(15), 88(11), 88(24) итд.,¹⁶² — *ω(̄ω)кад'* П 44(17), поред: *ω(̄ω)када* П 46(25), *ω(т)* када С 24(12), — *сада* П 19(5), 19(12), 23(15), 47(7), 51(19), 53(22), С 22(5), 22(13), 28(10), 41(11), 51(14), 65(17), 66(1), 66(4), 85(21), 87(11), 87(23) итд., *саде*¹⁶³ С 48(19), поред: *саџь* П 8(3), 16(7), 24(1), С 66(19), 20(1), 20(13), 23(5), 25(15), 40(16), 41(14), 56(20), 65(2) итд., поред: *сад'* П 19(7), 51(11), С 65(13), 66(5), 85(19) итд., — *ω(̄ω)саџь* П 20(13), 22(9), 24(17), *ω(̄ω)сад'* П 43(11), *ω(̄ω)саџь* С 40(19), *ω(̄ω)сад'* С 106(3), поред: *ω(̄ω)сада*¹⁶⁴ П 22(19), 17(2), — *шаџь* П 7(3), 9(20), 19(15), 30(11), 30(21), 38(4), 40(2), С 8(9), 12(5), 71(12), 101(11), 97(17) итд., *шаџ'* П 30(9), 37(12), 49(7), 53(25), С 40(5), 43(5), 45(1), 51(17), 53(19), 57(14), 60(15), 61(12), 73(3), 77(17), 82(5), 84(11), 88(5), 91(19), 92(7) итд., поред: *шаџа*¹⁶⁵ П 17(3), 17(7), 28(15), 34(19), 35(24), 35(7), 42(9), 48(9), 48(23), С 49(13), 56(11), 57(19), 58(17), 75(7), 76(2), 76(9), 76(21), 93(3), 93(7) итд., — *сваџа* П 11(11), 30(3), 35(15), 36(24), С 36(13), 50(9), 54(22), 63(8), 80(17), 89(5), 101(4), поред: *сваџь* П 26(16), 34(8), 37(1), С 46(17), 58(3), *сваџ'* П 39(10), С 59(18), — *шваџа*¹⁶⁶ П 30(3), 37(12), 44(23), С 85(12), поред: *шваџ'* С 54(19), П 31(18), 31(21), — *ω(̄ω)шваџь* П 25(3), *ω(̄ω)шваџ'* П 45(15), поред: *ω(̄ω)шваџь* (проза) ФС 15(14), С 9(7), П 6(9), — *кџа* П 20(1), П 9(17), С 50(20), 58(20), поред: *кџь* П 37(15), 41(6), *кџ'* П 42(12), С 80(13), — *близь*¹⁶⁷ П 36(11), С 51(16), 77(2), 92(13), 52(24), 59(16), 88(11), поред: *близь* С 85(8), С 46(7), — *мењь*¹⁶⁸ *собомь* П 12(6), *мењь* нама П 18(8), *мењь* нами С 79(4), 85(19) итд., поред: *мењь* браћю С 43(19), *мењ'* ни С 76(22), *мењ'* нима П 22 (8), *мењ'* нами С 65(17), 66(3)

¹⁶² У прозном тексту налазимо само дужи облик: *када* ФП 54(23), ФП 55(21), *кадаџе* предигао ФП 20(25). Уп. и облик *когда* С 9(15).

¹⁶³ Употреба овога облика у следећим стиховима несумњиво је у складу са захтјевима ритма и риме:

Ты Милоше мени зашт' не *даде*
прославити крестно имя *саде* С 104(17—18),

Погледайте Господине *саде*,
гдѣ троица они доле сѣде С 61(15—16),

И малога на странѣ *изведе*,
пакъ мѣ рече: Гледай тасте *саде* С 53(13—14).

Прилог *саде* срећемо код Рајића, Видаковића, као и у говору Срема (Млад., Рајић, 73; Кашић, Видак., 48; Николић, Срем, 360).

¹⁶⁴ Уп. *ω(̄ω)сада* у прози ФП 4(10).

¹⁶⁵ У прози, наравно, увијек долази дужи облик: *шаџа* ФП 34(27), ФП 39(25), ФП 44(11), ФП 45(19), ФП 45(28), ФП 47(25), ФП 54(24), ФС 9(21), ФС 35(8). Уп. и руску форму *шогда*: С 15(3), 7(1), 101(7), ФС 101(19).

¹⁶⁶ *шваџа* је и у прози — ФС 11(23).

¹⁶⁷ У прозном тексту долази само дужи облик: *близь* ФП 10(27), ФС 48(21).

¹⁶⁸ Уп. у прози — *мењь* люде ФП 10(26). Приједлог *између* долази без -у: *изь мењ'* ни П 39(21), *изь мењ'* нась С 88(19), *изь мењ'* нихь С 88(13), али — *измеждь* нихь ФС 35(11). И Рајић увијек употребљава краћи облик приједлога *између* (Млад., Рајић, 72). Краћи облик приједлога *међу* (*међь*) срећемо и у дјелима Бранка Радичевића, као и у говору Срема (Илић, Радичевић, 69; Николић, Срем, 360).

и сл., — *али*¹⁶⁹ П 18(11), 20(19), 28(3), 34(5), 34(13), 42(19), 48(9), 50(10), С 56(3), 57(3), 57(6), 70(17), 86(22), 97(1), 107(18) итд., поред: *ал'* П 19(10), 29(9), 30(21), 44(3), С 30(7), 44(21), 50(14), 58(6), 73(10), 80(11) итд., *аль* П 12(1), 37(22), С 55(20), 65(13), 76(1) итд. — *или* П 23(17), 23(18), 52(25), 52(7), поред: *ил'* С 78(8), П 44(22), — *ли*¹⁷⁰ П 7(7), 7(8), 55(34), С 29(9), 52(14), 74(9), 78(10), 88(23), 98(18) итд., поред: *л'* П 9(1), С 22(7), 22(13), 29(7), 51(3), 53(6), 74(17), итд., — *ели* С 49(14), 54(6), 78(7), 78(9), поред: *ел'* С 40(15), 53(15), 54(5), 56(23), 56(24), 106(20), — *іоць* П 9(26), 10(15), 18(28), 26(7), 26(21), 32(12), С 50(8), 54(18), 55(8), 70(14), 89(24) итд., поред: *іоц'* С 12(16), 12(19), 13(5), поред: *іоце*¹⁷¹ П 13(18), 16(3), 26(19), 42(7), С 53(7), 91(3), — *нека* П 14(5), 16(18), 16(19), 16(20), 16(23), 21(25), 48(8), 53(9), С 46(22), 74(4) итд., поред: *некъ* П 14(2), 16(24), С 43(16), итд., *нек'* П 53(11), 53(12), — *ниий* П 16(9), 16(10), 19(20), 21(14), 37(15), С 29(1), 44(16), 54(12), 106(4) итд., поред: *ниій* П 23(13), С 41(16), 72(12), 83(2) итд., *ниій'* П 47(1), С 44(20), *ниійга* (нит га) П 16(2) итд., — *већ* П 11(26), 18(12), 19(21), 24(12), 41(21), 42(20), 51(18), 52(6), С 43(12), 51(16), 52(17), 61(21), 81(16) итд., *већ'* П 47(20), 48(12), С 44(22), 71(1), 72(13), 80(4), 83(4), 100(23) итд., поред: *веће* П 16(11), 50(11), С 28(6), 43(13), 47(3), 62(15), 89(16), 100(21), *већма*¹⁷² П 15(22), — *іекеъ* П 41(14), С 56(8), *іеке'* П 52(8), 20(17), поред: *іеке* С 57(12), 102(15).

Само у једној форми (дужој или краћој) долазе ови облици: *іакъ* П 9(19), 11(19), 10(9), 13(23), 17(12), 24(3), 31(21), 48(1), 48(3), 53(23), С 19(13), 32(13), 40(9), 57(15), итд., — *іредъ* нима П 52(17), *іредъ* Везира П 50(21) итд., — *никада*¹⁷³ П 15(24), 49(26), С 30(4), *заникада* С 44(19), — *в(іи)свѣда* П 35(10), 41(13), — *за сада* П 5(4), — *досадъ* П 16(22), — *до садъ* С 30(5), 67(5), 27(20), 104(12), *до сад'* С 110(25),¹⁷⁴ — *никѣд'* П 45(10), — *ни в(іи)кѣдъ* П 23(12), *в(іи)свѣдъ* П 34(6), 35(16), 45(7), 46(22), *в(іи)свѣдъ* П 37(9), *в(іи)свѣд'* П 30(10), 34(9), 40(14), С 84(4), 86(12), *в(іи)свѣд'* С 89(18), — *в(іи)сюдѣ* П 6(9).

У сложеним замјеницама и прилозима са рјечцом *год* досљедно налазимо само облике без *-е*: *шійогодъ* П 49(20), С 53(6), *когодъ* С 85(16), *когодъ* П 23(13), 47(1), *кои годъ* С 74(3), *гдигодъ* П 8(17) и сл.¹⁷⁵

¹⁶⁹ У прози је, наравно, увијек дужи облик: *али* ФП 12(27), ФП 31(26), ФП 45(28).

¹⁷⁰ У прозном тексту Ковачевић користи једино дужи облик: *или* ФП 7(18), ФП 56(22). Најбољу илустрацију метричког условљавања употребе дужих или краћих облика у овим и сличним случајевима пружају стихови: *ил'* рѣчаю, *или* оужинаю П 10(2), *ел'* истина, и *ели* онакѡ С 53(16), *нека* иде, *нек'* имъ да предикѣ П 21(18), *ниійъ* ти моѣ волю испѣнити, *ниий* твою браѣѣ вставити С 41(16—17), и сл.

¹⁷¹ У прозном тексту нађен је један дужи облик: *іоце* ФС 109(24), поред: *іоць* ФП 17(23), ФП 31(25), ФП 55(22), ФП 55(23), ФС 34(4), ФС 104(23) итд. Оба облика долазе и код Рајића и Видаковића (Млад., Рајић, 73; Кашић, Видак., 49).

¹⁷² Сва три облика употребљава и Рајић (Млад., Рајић, 73).

¹⁷³ Уп. и облик *никогда* С 64(11).

¹⁷⁴ У прозном тексту срећемо облик *досада* ФП 4(8—9).

¹⁷⁵ Рајић има и облике са *е* (Млад., Рајић, 73), за разлику од Видаковића, који, као и Ковачевић, употребљава само краћу форму (Кашић, Видак., 49).

С у г л а с н и ц и

33. Једначење сугласника

У т. 19. видјели смо у којој се мјери асимилација сугласника одражава на правописном пољу. Овом приликом учинићемо неколико напомена у вези са једначењем сугласника по мјесту и начину творбе.

а) Сугласничка група *хв* углавном остаје неизмијењена: *хвала* П 15(19), 52(3), 55(1), 55(5), С 42(8), 73(7), 73(9), 73(10) итд., — *похвале* ради ФС 34(7), ФС 58(21), — *оухвајише* С 102(12), — *захвалюе* П 15(18), *захвали* С 32(10), 73(6), 74(24), *похвали* С 32(12), *захвалише* П 17(4), 17(7), 21(24), 54(20), 54(21), — *оухвајили* С 102(21), *похвајили* СФ 35(7), — *похваљни* . . . лафова С 29(5—6).

У само два случаја група *хв* > *хф*, а једном -*ф*: *оухфаји* С 83(8), 44(23), *похвајили* С 81(13), — *похвајили* П 39(16).

Ковачевићево готово досљедно писање ове групе вјероватно је резултат књишког утицаја. Сличну ситуацију налазимо још код Видаковића (Кашић, Видак., 55), док код Орфелина и у Регуламенту од 1748. год. имамо једино примјере са неизмијењеном овом групом (Млад., Орфелин, 160; Албин, Регул., 65). Код осталих писаца из Војводине и у данашњим војвођанским говорима стање је следеће: Доситеј у својим штампаним радовима има *ваји* — *фаји*; *фал* -*хвал*-, али у писмима: *ваји*:-*фал* -*хвал* (уп. Куна, Доситеј, 76—77; Млад., Доситеј, 147, 153; Сучевић, Доситеј, 17). У Новинама Стефана Новаковића срећемо однос *хваји* — *фаји*-, али је увијек *хвал* (Албин, Новине, 39—40). У пјесми Митрополита Стевана Стратимировића „Љубосава и Радован” долази: *фала*, поред *похваљна* (уп. Млад., Старт., 93).

У данашњим говорима Војводине редовно је: *фала*, *фајији*, али *вајији* (уп., између осталог, Ивић, Дијалект., 76; Николић, Срем, 326).

б) Сугласничка група -*мљ*- остаје непромијењена: *земля* С 102(2), С 106(4), до *земљ* С 82(7), са *земљ* С 81(4), *земли* С 89(10), на *земљу* С 98(10), *земљо* С 112(19), на *земли* П 12(3), С 69(9) итд.¹⁷⁶

в) Групе *мл*- и -*вн*- такође остају неизмијењене: *младый* Миливое С 44(3), *млада* Принца С 46(2), жене *младе* П 10(3), *младе* шаре С 41(4), браца *наймлађага* С 43(21) и сл., — матернимъ *млекома* С 37(10).

— по *равници* С 59(3), *равнимъ* числома С 96(7), на Косову *равна* С 52(22), С 76(8) и сл.

34. Разједначавање сугласника

а) Сугласничка група *мн*- остаје неизмијењена: *слава многа* П 6(10), *многа* сла П 13(9), *многа* лѣта П 55(18), *многа* ФП 15(27), П 19(2), ФП 25(27), ФП 34(27), поглавары *многи* С 101(6), *многе* Тарке П 36(22),

¹⁷⁶ Ковачевић се овдје подудара са Ј. Рајићем, С. Рајићем, а исту ситуацију налазимо и у Регуламенту (Млад., Рајић, 75; Албин, С. Рајић, 128; Албин, Регул., 65). Код Видаковића поред далеко бројнијих примјера са *мљ*: *земля*, *земље* и сл., долази и облик *замлякня* (Кашић, Видак., 56). У језику Орфелина увијек је: *землю*, *земляный* на једној, али и: *шамняна*, односно *снимнон*, поред: *снимлн* на другој страни (Млад., Орфелин, 159).

47(12), *многъ* марвѢ П 45(5) и сл. Неизмијењено *мн-* у овој позицији налазимо и код Ј. Рајића, Орфелина, Стратимировића, Видаковића, С. Рајића (уп. Млад., Рајић 75; Млад., Орфелин, 160; Млад., Страт., 65; Кашић, Видак., 56; Албин, Рајић, 129). Код Доситеја долази и *мл-* и *мн-* (уп. Сучевић, Доситеј, 15; Млад., Доситеј, 153; Куна, Доситеј, 79—80). Дисимилацију, али знатно мање заступљену имамо у дјелима Мушкатировића (Албин, Мушк., 58) и новинама С. Новаковића (Албин, Новине, 41). У дјелима Бранка Радичевића далеко су фреквентнији примјери са извршеном дисимилацијом (Илић, Радичевић, 77—78). У говору Срема „група *мн-* у речи *многo* прелази у *мл-*“ (Николић, Срем, 333).

б) У лексеми *знаменіе* П 39(12) није извршена даљинска дисимилација групе *зн-*.¹⁷⁷

35. *Мейайѣза* сугласника

а) Према старијем *кѣѣо* Ковачевић има: народне ликове *ко*, *ѣко* и рускословенски облик *кѣо*: *ко* С 37(7), П 8(16), 4(16), *когодъ* С 85(16), П 47(1), 23(13), *нико* П 31(17), *свакосе* . . . *нада* С 54(24), — *ѣкое* вѣра тко ли є невѣра С 74(9), *ниѣко* С 89(21), 85(8), 50(14), 30(2), — *никѣо* С 85(14), 86(5), *никѣоже* П 6(4). Са Ковачевићем се слажу Ј. Рајић, С. Рајић и Видаковић (уп. Млад., Рајић, 75—76; Албин, Рајић, 129; Кашић, Видак., 57). У новинама С. Новаковића долази *ѣко* (Албин, Новине, 42), код Доситеја *ко* и *ѣко* (Куна, Доситеј, 81), а у Регуламенту углавном *ѣко* (Албин, Регул., 65). Стратимировић употребљава само *ѣко* (Млад., Страт., 94).

б) Према турском *баурак* (Шкаљ., Турц., 114) у Ковачевићевом језику увијек долазе облици са извршеном метатезом: 5. *баряка* ФП 33(24—25), *барякъ* П 39(11), *баряцы* С 39(5), 45(15), 55(1), *баряке* С 39(7), 95(9), *барякшарѡмъ* С 95(11) и сл.

в) Облици од старе замјенице *всъ* и *всакъ*¹⁷⁸ долазе обично у формама са *св*: *савъ* П 13(20), 14(14), 20(4), П 29(12), С 61(23), С 84(18), 87(19) итд., *сва* П 54(10), С 11(16), 39(3), 54(22), 70(21), 76(21), 77(23), 78(6), 78(15), 80(21), 85(13), 86(1), 88(9), 88(22), 93(14) итд., *све* П 12(10), 24(14), 25(7), 26(1), 37(21), 39(22), 39(23), ФП 39(27), 41(27), 41(28), 44(23), 49(20), С 39(2), 55(5), 59(7), 59(13), 59(14), 60(1), 64(6), 92(21), 96(22), 100(13), 106(15) итд., *свѣ* П 9(16), 25(5), 25(8), 31(2), 37(16), 40(7), 42(6), С 46(6), 46(8), 48(16), 49(12), 57(3), 64(16), 75(6), 82(11), 91(9), 100(17) итд., *сви* П 20(16), 23(18), 24(4), 27(3), 30(19), 32(17), 45(16), 45(17), С 21(22), 24(4), 27(3), 29(9), 47(6), 82(24), 85(2), 86(9), 88(7),

¹⁷⁷ Дисимилација не долази у дјелима Доситеја (Куна, Доситеј, 81), С. Рајића (Албин, С. Рајић, 129), као ни у новинама С. Новаковића (Албин, Новине, 41). Изузетак представља Ј. Рајић, код кога налазимо примјере са извршеном дисимилацијом у коријену *знамен-* (Млад., Рајић, 75).

¹⁷⁸ Док код Стратимировића редовно налазимо метатизирание форме, Доситеј има облике са *св-* само у сложеницама са замјеницом *всъ*, док у простим облицима ове замјенице има редовно *св-* (уп. Млад., Страт., 94; Куна, Доситеј, 93—94).

93(21), 96(4), 98(21), 101(3) итд., по *свој* войски С 80(18), са *своѣ* С 15(2), 49(23), *свеѣ* С 43(12), на *свеѣ* С 70(9), са *сви* страна П 25(10), 37(13), 43(3), С 80(7), 92(14), *свима* П 13(24), 16(20), 30(12), С 74(23), 95(5), на *свима* С 96(15), *свимъ* П 14(2), С 71(13), *свагда* П 22(23), 23(2), 49(25), 49(24), 49(15), С 22(18), 27(22), 42(10), 42(12), 64(22), 69(10), 70(3), 94(18) итд., *свакъ* П 19(19), 28(8), 39(15), С 96(6), *свак'* П 39(18), *свако* С 92(20), 54(24), *свака* С 89(20), *сваке* С 70(7), 82(21), *свакій* П 11(12), 15(10), С 48(13), 48(23), 93(5), ФС 105(19), *ш(т) свакоѣ* С 44(14), *свакоѣ* П 26(8), С 56(5), 57(9) и сл.

Рјеђе, и то обично у контексту богатом елементима црквенословенског језика, налазимо облике без извршене метатезе: *безначалный*, и *всехвалный* . . . Боже П 6(1—2), *ш(т) всѣхъ* бѣдъ П 6(8), *ш(т)* држави своѣя // *всѣхъ* ихъ *ш(т)*гоняше С 6(3—4),

Вся же силы нѡвы
мечемъ сокрѣшая С 6(9—10),

Болгарію . . . *всю* С 8(7—8), Болгарію за мало // *время всю* покори С 8(11—12), Болгарія *вся* С 8(17—18), собравъ своѣ *вся* полки С 10(3), на *всю* странъ онѣю С 12(1), понеже Вѣкъ *вся* тамошніи жители оуклонилъ ФС 12(21—22), *вся* своѣ Баны (акуз. мн.) С Н 16(2—3),

Совѣтъ съ ними творити
ω *всѣмъ* царствъ нача,
И во лице *всѣмъ* же имъ
говорити зача С 16(9—12),

Которое *всѣмъ* нами
видится противно,
И законъ Хрїстіанскомъ
со *всѣмъ* непристїно С 31(19—22),

вся проча Господо С 62(14), *всѣя* земли Сербскія (ген. једн.) С 71(19), *всѣхъ* тварей С 108(11), *вся* же слава, и красота // *землею* покрься С 111(17—18), *вси* . . . домородцы бѣдѣтсѣ разити С 111(23—24), *вси* предмети здѣ которыи // *мен'* укрѣжавате С 112(1—2), *всю* мою . . . вопль С 112(3—4), прїими ю *всю* себѣ С 112(14), *всю* печаль С 112(13), *всѣ* веселіе С 112(6), и праведный сѣдъ *всякомъ* // онъ *всегда* творяше С 5(7—8), сѣпостатъ . . . *всякомъ* С 63(23—24), въ бранѣхъ храбрии и славны // *есѣ* *всегда* были С 17(9—10),

Кои *всегда* свирѣпо
есѣ настѣпали,
И држави Сербскія
крѣпость разрѣшали С 6(5—8) и сл.

Наведени материјал показује да огромну већину примјера са не извршеном метатезом чине облици из С, и то из оних дијелова спјева у којима има доста црта и елемената ненародног језика.

Даја ФП 33(23), Даје П 54(6), Мемей¹⁸¹ Ага ФП 13(27), Мемей¹⁸² Агинџ отац ФП 15(25), старога Хажу-Мемейша ФП 40(23).¹⁸²

Пошто ријечи: *њихов, махну, дахија* и сл. нема рускословенски језик, Ковачевић их, у одсуству узора са те стране, пише према свом језичком осјећању, што је, опет, у складу са приликама у говору којем писац припада.

в) -х: вѣ *нихъ* С 5(6), по *нихъ* С 24(22), подѣ *нихъ* С 37(20), за *нихъ* С 42(5), С 53(6), предѣ *нихъ* С 85(13), ѿ(т) *нихъ* С 42(6) итд., *ихъ* (акуз. мн.) П 22(11), 28(13), 28(24), 30(3), 32(15), С 15(9), 28(2), 63(20) итд., *дѣхъ* С 93(19), *сѣрахъ* С 42(6), ѿ(т) *малихъ* изиде С 17(2), стопамъ *нашихъ сѣарыхъ* С 21(9), *многихъ* побѣдѣ ФС 18(21), ѿ(т) *Асїйскихъ* странъ ФС 7(21—22), вѣ *бранѣхъ* С 17(9), 22(8), 25(16), 31(16), вѣ *монасѣврѣхъ* С 5(1), вѣ *церквахъ* С 5(1), *сѣрахъ* С 76(22), 93(6) и сл.;

-х > ∅ : за *ни* (њих) ФП 12(25), *ни* (њих) П 15(5), 18(6), 38(16), 44(23), 50(2), меѣ *ни* П 21(27), на *ни* П 21(13), 28(14), 28(20), 30(17), 33(11), 36(25), ѿ(т) *ни* П 8(1), 10(4), 10(10), 16(6), 21(7), 26(6), 47(20), 103(13), сатрѣ *и* (их) П 15(9), ал' *и* срете П 33(9), да *и* . . . не мѣчи П 34(12), тѣ *ти и* . . . претресе П 37(3), све *и* . . . пропѣстише П 39(19), ѿ(т) *нѣки* мѣста С 26(1), *онаки* племића С 29(2), *слободни* юнака П 36(14), ѿ(т) *Серѣски* . . . соколова С 101(18), *мои* . . . поглавара С 72(12), *какви* . . . лафова С 29(5—6), са *сви* страна П 25(11), кодѣ *ѣвои* Тѣрака П 47(16), *та* . . . *ѣогѣби* (1. л. једн. аорист) С 105(11) *та* . . . *изгѣби* С 105(11—12), *та* . . . *ѣоче* П 20(17), *воздвиго* (воздвигох) С 19(20), *имадо* С 63(5), *дадо* С 69(17), 70(1), *та* . . . не *бы* смѣо *дойћи* С 44(14—15), ѿ(т) *ѣма* С 86(16) и сл.¹⁸³

Овај сугласник пишу и остали писци предвуковске епохе, што је, прије свега, резултат литерарног утицаја и литерарног манира тога времена: Млад., Рајић, 76—77; Млад., Орфелин, 160; Кашић, Видак., 53—54; Куна, Доситеј, 75—77; Албин, Новине, 44 итд. Губљење овога гласа особина је, као што је познато, многих наших говора. За војвођанске прилике уп. Николић, Срем, 325; Ивић, Дијалект., 72; Ивић, Банат, 149; Ивић, Бан. Жере, 332—333; Поповић, Госп., 143—147.

г) У неколико страних ријечи имамо секундарну појаву гласа х: *хадеш*¹⁸⁴ С 82(8), најболѣгѣ *хайша*¹⁸⁵ П 42(3), *хайшова* П 42(7), 26(7),

¹⁸¹ Ријеч је о муслиманском имену *Мехмед* < тур. Mehmed < ар. Muhammed (Шкаљ., Турц., 454).

¹⁸² Уп. и примјере: ѿ(т) *сѣра* ће те ниногѣ оумирати С 79(24), какѿ *мертви* ѿ(т) *сѣра* попадаше С 83(15), гдје је послѣ испадана -х- дошло до сажимања самогласника *а* (*сѣраха* > *сѣраа* > *сѣра*) Краћи, односно овако сажет облик омогућава испуњење закѣје метра и ритма. Сличан случај је и са примјером: за четири *сѣша* и терали П 33(12), *сахаша* > *сааша* > *саша*), мада и у прозном тексту срећемо исти

облик: оу 1-¹/₂ *саша* (ФП 45(20), као и са лексемом *махана*: ово не безъ велике *маане* П 12(21), јер је очито да се лик *маане* треба читати као двосложница.

¹⁸³ И муслиманско име *Салих* долази без х: *Сали-Ага* П 29(15), *Сали-Ага* П 29(19), ФП 29(25) (уп. Шкаљ., Турц. 545). Сугласник х изостављен је и у лексеми *валах(и)* (уп. Шкаљ., Турц., 637—638): *валла* Тѣрци ѿ(т) садѣ добра не П 20(13).

¹⁸⁴ Уп. Рјеч., ЈАЗУ, дио I, 32; Шкаљ., Турц., 69.

¹⁸⁵ Уп. Рјеч., ЈАЗУ, дио I, 118; Шкаљ., Турц., 104.

хайлие П 35(3), С 39(2), 59(14), 96(22), *Хибраимъ*¹⁸⁶ Аги П 52(19), *Хибраимъ* С 53(10), 54(2), 53(18), *Хибраимъ* П 53(21).

д) Ријетки су примјери супституције сугласника *x* другим гласом: *x > в*: на *свѣв* іошѣ више падоше П 44(9), многу пѣта *свѣвимъ* излазише П 49(9), изъ пѣшака *грѣва* П 40(16), въ женско *рѣво*¹⁸⁷ П 29(20), дѣванскія предѣли С 8(16).

x > ј: *йеярѣ* (пехар, уп. Рјеч. ЈАЗУ, св. 42. 757) С 62(6), 72(9), 73(2).

Судећи према приликама у војвођанским говорима, (уп. нпр. Поповић, Госп., 143—146; Николић, Срем, 324) овамо долази и облик *аждаѣ* С 69(12), а као што је познато и Вук је у Војводици забиљежио лик *аждаја* (*Скуйљени грамайички и йолемички сѣиси Вука Сѣеф. Караша, књига друга, свеска II, Београд, 1834—1835, 268*).

x > к у примјеру *Оркановъ сынъ* ФС 7(21)¹⁸⁸

37. Сугласник *ф* Ковачевић пише готово досљедно: *ферманъ* П 48(13), 48(9), *ѡ(т) Фридерика IV СФ 3(9), Филійојоль* С 7(15), гербъ *Францвзскій* ФС 3(9), различите *фарбе* С 95(10), *ѡ(т) . . . фамилиј* ФС 17(17), *фришкѡ* (прилог) П 25(13), 37(6), 42(24), С 76(1), 77(17), 81(2), 83(23), 90(24), 91(21), младый *Фочо* П 13(13), стараць *Фочо* П 15(13) и сл., поред: старога *Воче* сынъ ФП 38(19), онда *Вочо*¹⁸⁹ говорити поће П 49(28), — Халила *Жафича* П 29(16), шта имсе *йрефило* П 21(5), *йорфгра* С 111(5), *кадифа* С 95(24), *лафова* С 29(6), *лафови* С 42(4), *лафовы* С 58(1), Протопопъ *Сѣефана* П 27(14), при *Сѣефанѣ* Неманѣ С 3(4), *Сѣефанъ* П ФС 3(11) и сл., — Мгло *Юсѣфъ* П 13(19), *Юсѣфъ* ФП 13(27), *Юсѣфъ-Ага Климентић* ФП 33(23) и сл.

И у језику других војвођанских писаца овај сугласник се добре чува, а његову замјену гласом *в*, истина веома ријетко, срећемо код Доситеја, Видаковића и Орфелина (Куна, Доситеј, 77; Кашић, Видак., 53; Млад., Орфелин, 161), док супституцију уопште не налазимо код Рајића и Новаковића (Млад Рајић 81; Албин, Новине, 44). У говору Срема, у приличном броју случајева *ф* из страних речи прелази у *в* (Николић, Срем, 335).

38. Губљење сугласника

Изузев гласа *x* (в. т. 36) готово да и нема других случајева ове појаве.

а) У иницијалном положају не упрошћавају се ове сугл. групе: гд-¹⁹⁰: *гди* // *гдѣ* (в. примјере у т. 27, I в).

¹⁸⁶ Ради се о муслиманском имену *Ибрахим* (уп. Шкаљ., Турц., 338).

¹⁸⁷ *Руво* је и у говору Срема (Николић, Срем, 323).

¹⁸⁸ Ријеч је о турском цару *Орхану* (уп. тур. *Oghlan*, Шкаљ., Турц., 503). Поменимо овом приликом и замјену сугласником *в* у лексеми *Галијоље*: близъ *Валијоља* ФС 7(22—23).

¹⁸⁹ Ријеч је о старом Фочи, једном од познатих дахија уочи првог српског устанка 1804. године.

¹⁹⁰ У данашњем сремском говору ова група упрошћава се у иницијалном, а чува у медијалном положају (Николић, Срем, 333).

- пт-: *йишице* С 68(14);¹⁹¹
 вл-: *власиѣ* П 4(13), С 24(12), С 4(4) итд., *владѣние* ФС 6 (17—18);¹⁹²
 -дщ-; *дщи* Марица С 40(6), *дщерь* ФС 3(11), С 69(18), 5 *дщери* ФС 5(16), две *дщери* ФС 34(14), пять *дщери* С 46(3);¹⁹³

б) У медијалном положају неупрошћене су ове групе:

- вд-: *овде*¹⁹⁴ (в. т. 27, I в);
 -вљ-: *сѣвля* С 38(7), *насѣвля* С 38(5), *всѣвля* ФП 2(5), П 39(15), *йосѣвля* С 38(6), *йрославля* С 94(18), *йрославляше* С 5(2);¹⁹⁵
 -вств-: мѣста *кравесѣва* ФС 5(23—24), *вснователь . . . кравесѣва* ФС 18(18—19), *крѣпость Кравлѣвсѣва* С 20(11);¹⁹⁶
 -дн-: *една* С 97(4), 97(10), 97(11), *едни* веле П 28(9), *едни* вичѠ П 35(13), *едне* ТѠрке П 42(9), *еднакѠ* П 7(18), 49(18), С 25(1), 71(6), *заеднѠ* С 43(24), *наслѣдница* С 110(28), *сродници* С 39(11) и сл.;¹⁹⁷
 -нд-: *онде* (в. т. 27, I, в);
 -сл-: *благослови* С 49(22), 108(3), *благословение* С 61(10);
 -тд-: сто *йейдесейѣ* кеса П 38(10), съ *девейдесейѣ* . . . момака П 36(13).

У овом положају упрошћавају се групе -кв- и -ѣн-:¹⁹⁸

- кв-: *измѣнѠ ѣакѠ* С 40(20), *онаки* Племића С 29(2), али су чешћи примјери са очуваном групом *кв*: *оу ѣаквой мѠки*

¹⁹¹ „Поред чешћих облика *ѣица* у Срему се може чути и *йишица*” (Николић, Срем, 333).

¹⁹² Неизмијењена група *вл* долази и код Видаковића (Кашић, Видак., 57).

¹⁹³ Рајић има само *кѣи*, *кѣерь* итд., а Видаковић поред *кѣиѣ*, *кѣьерѣ* и сл. и: *дщи*, *дщерь* и сл. Дакле, група *кѣ* остаје неизмијењена, док у говору Срема поред чешћих примјера са упрошћавањем ове сугл. групе може да се чује и облик *кѣи* (уп. Млад., Рајић, 78; Кашић, Видак., 53; Николић, Срем, 333).

¹⁹⁴ Уп. *оде*, поред *овде* у данашњем сремском говору (Николић, Срем, 314). Рајић, Видаковић, Венцловић, Доситеј и Орфелин имају, као и Ковачевић, само форму *овде* (Млад., Рајић, 70; Кашић, Видак., 58; Јован., Венцл., 207; Млад., Доситеј, 154; Куна, Доситеј, 61; Млад., Орфелин, 154).

¹⁹⁵ Код Рајића паралелно долазе примјери са губљењем и чувањем сугласника *в* у овој позицији (Млад., Рајић, 78).

¹⁹⁶ Уп. код Видаковића: *Кравесѣво*, поред *Кравлѣвсѣво* (Кашић, Видак., 59).

¹⁹⁷ У јужним банатским говорима и Срему ова група се, истина недоследно, упрошћава. (уп. Ивић, Бан. Хере, 333; Млад., Рајић, Напомена 279, стр. 79). Иначе, у дјелима војвођанских писаца упрошћавање остаје. Уп. нпр.: Млад., Рајић, 79; Кашић, Видак., 58; Млад., Страт., 94; Алб ин, Новине, 42 и сл.

¹⁹⁸ Није искључена могућност упрошћавања групе -дб- у примјерима: *Ѡбране* немате П 8(2), *Ѡбране* немамо П 23(12), *Ѡбрано* С 32(22), *Ѡбрана* С 28(24), поред: *ты . . . дѣѠ Ѡ(й)Ѡрани* П 47(17), мада су ови и слични облици са префиксом *о-* присутни не само у хрватској варијанти савременог српскохрватског језика него и код Вука и у косовско-метохијском дијалекту (РЈА, VIII, 437; Гл. Елезовић, Речник косовско-метохијског дијалекта, свеска друга, Српски дијалектолошки зборник VI, Београд, 1935, 6).

Обрана, *обрану* и *Ѡбрана* је и код Видаковића (Кашић, Видак., 58).

П 7(12), *какво* сло П 8(17), за *каква* стварь П 8(23), *ѿаква* песмѣ П 21(2), *никаква* зѣлѣма П 22(20) и сл.;

-тн-: *мейнѣи* П 43(4), на Топчидеръ *іошъ* войске *домейъ* // и на брдо два топа *намейъ* П 46(13—14), поред: *мейнѣи* П 9(7),¹⁹⁹

Финална група *-сѣ* остаје неизмијењена: *храбросѣ* ФП 33(26—27), С 22(1), 30(18), 33(7), 52(7), 55(16), 98(20), 99(23), 100(4), 100(5), *власѣ* П 4(13), С 24(12), *милосѣ* С 69(16), *жалосѣ* С 98(17), *невѣрносѣ* С 107(6), *крѣосѣ* С 52(3), *зависѣ* ФС 34(10) и сл.²⁰⁰

Група (*-сквер-*) такође долази неизмијењена: *всквернисѣ* П 8(11), *всквернисѣ* П 18(19), у чему се Ковачевић подудара са Рајићем (Млад., Рајић, 79), а разилази са Венцловићем, код кога се *в* губи (Јован., Венцл., 276).

У Ковачевићевом језику *двиг* > *диг* у облицима старог глагола *двигнѣи*: свисе . . . *дигосѣ* П 10(21), 11(15), *ѿдигѣ* П 14(21), пакъ све . . . *дигосѣ* П 25(19), *ѿдигнѣи* П 45(15) и сл., поред: и нѣга на *сѣ ѿдвигли* ФС 13(22), *воздвиго* (воздвигох) С 19(20), *воздвигли* С 24(21), *воздвигѣсѣ* гласи С 40(3) и сл.²⁰¹

39. *Остале сугласничке ѿјаве*

а) У лексеми *ошѣар* сугл. група *сѣр* остаје неизмијењена: са копљами, и *осѣры* миздрацы С 59(22), у чему се Ковачевић подудара са Видаковићем (Кашић, Видак., 59), док код Рајића напореда долазе облици са *-сѣр-* и *-шѣр-* (Млад., Рајић, 81). У данашњем сремском говору увијек је *-шѣр-* (Николић, Срем, 335).

б) Поред облика *ѿесмѣ* П 21(2), долази и *ѿеснѣ* НС П 1(1), и за Тѣрке *ѿвснѣ* погѣвати С 57(22). Рајић има увијек сблике типа *ѿесма* (Млад., Рајић, 83), док код Венцловића срећемо облике са *н* (Јован., Венцл., 180).

¹⁹⁹ Упрошћавање ове групе у глаголу *мейнѣи* веома је распрострањено у војвођанским говорима, а среће се, наравно, и у дјелима писаца из Војводине (уп. нпр.: Николић, Срем, 334; Ивић, Банат, 145 и 152; Ивић, Бан. Хере, 333, 341; Кашић, Видак., 59; Млад., Рајић, 78—79; Сучевић, Доситеј, 15; Јован., Венцл., 196). Док се у Новаковићевим новинама и нађе по који облик са упрошћеном групом, у Орфелиновом језику ова појава сасвим изостаје (Албин, Новине, 43; Млад., Орфелин, 161).

²⁰⁰ Група *-сѣ* добро се чува у сремском говору, као, уосталом, и у дјелима војвођанских писаца. Уп. нпр.: Николић, Срем, 334; Млад., Рајић, 80 и нап. 287; Млад., Орфелин, 161; Млад., Доситеј, 154; Јован., Венцл., 163; Албин, Новине, 43 и др. Упрошћавање ове групе налазимо у говору банатских Хера (Ивић, Хере, 333). Познато је да је губљење финалног *-ѣ* у групи *-сѣ* у нашим говорима врло често. „Распрострањеност појаве је огромна. Тако напр. на истоку наше језичке територије она прекрива зону од бугарске и македонске границе па до тока Бегеја у средњем Банату” (Ивић, Бан., Хере, 333).

²⁰¹ Упрошћену групу *дв* имамо и у примјеру: подъ *Медѣдникъ* П 27(14). Ријеч је о топониму *Међедник* (југоисточно од Пецке, иначе на граници јекавских и екавских говора.

в) Према Доситејевој *брез* и *без*²⁰² Ковачевић редовно употребљава облик *безъ*: *безъ* П 12(21), 13(9), 19(1), 38(6), 46(2), С 54(14), 104(13), *безмѣрнѡ* С 88(10) и сл., у чему се подудару са Рајићем и Орфелином (Млад., Рајић, 83; Млад., Орфелин, 162), а разлику са стањем у данашњем говору Срема (Млад., Рајић, Напомена 302).

г) Поред облика: *слободийи* П 64(9), С 75(8), *слободны* јунака С 98(21), онда с' . . . *ѡслободили* С 101(3), долазе и примјери: *свобода* С 95(2), *слободийи* С 93(10), 42(14), 99(20), *свободи* ю П 6(7) и сл. Друга група примјера представља резултат утицаја црквенословенског језика.

д) У глаголу *оунићи* (инф.) П 10(8), *оуниће* (3. л. једн. аориста) С 76(22), *и* није секундарно, већ води поријекло од старог приједлога-префикса *вѡн*. Исти глагол долази и у дјелима Јована Рајића (Млад., Рајић, 83).

ђ) У Ковачевићевом језику налазимо облике са извршеним новим јотовањем: *оу врблякъ* П 49(7), *оу сноилѡ* П 50(2), *на койля* С 39(8), *койля* С 97(15), 88(22), 89(4), *на койлѡ* С 89(12), *койлянѡ* С 59(4) итд., *оу здравлѡ* С 72(11), *оу здравлю* С 58(8), *веселя* С 70(23), *вѡ среиѡне* С 15(5), *оуздѡсанѡ* С 39(14), *риданѡ* С 39(13), *ѡ(т) . . . ѡшераня* С 97(21), *ѡ(т) . . . ѡшерчаня* С 97(21—22), *ѡ(т) . . . сѡченя* С 98(3—4) и сл.

е) Нијесу, међутим, ријетки примјери са неизвршеним јотовањем, и то у овим категоријама:

1. Глаголска именица: *риданіе* Н С 110(13), *оу смѡченіе* ФС 110(9), *безъ дозволенія* ФС 109(25), *къ сраженію* ФС 109(24), *иримѡчаніе* ФС 109(21), *ѡаденію* ФС 109(22), *мѡченія вѡнець* С 94(13), *ѡсљѡшаніе* С 64(10), *сіе мнѡніе* С 31(11) и сл.

2. Инструментал једине именица — и основа: *съ радосійю* С 24(5), 94(10), *съ вѡрносійю* С 63(21), *съ честійю* С 77(16). Ове примјере ваља примити с извјесном резервом, јер су нађени у стиху, те су у ствари нејотовани из метричких разлога (на тај начин добијен је слог више).²⁰³

Иначе, примјери са неизвршеним јотовањем чести су и у дјелима других писаца предвуковског²⁰⁴ периода и резултат су утицаја руско-словенске и српскословенске традиције.

У облицима имперфекта изостаје старо јотовање: *живяше* С 7(2), *водяше* С 66(4), *бздяше* С 80(16), *сѡдяше* С 60(3), 82(23), 83(13), *видяше*

²⁰² Уп. Сучевић, Доситеј, 15.

²⁰³ Уп. и примјер:

То е теби **ѡ(т)** нѡкогъ
тайнѡ донешено,

И на нашѡ *брайію*
лестнѡ потворено С 72(1—4), поред:

брайя С 53(22), *брайѡ* П 36(3), *брайю* С 41(23), *браю* С 98(16). Облик *брайію* узет је, нема сумње, из метричких разлога.

²⁰⁴ Уп. на примјер: Јован., Венцл., 182; Млад., Рајић, 80; Кашић, Видак., 60; Куна, Доситеј, 86—90.

С 83(14), 98(18), *гвбляше* С 88(5), *гвбляхв* С 99(4), *ломяхв* С 99(7), поред: *моляше* С 91(12).

ж) Поменућемо и ситуацију у вези са јотовањем у сложеницама глагола *ИТИ*. Већину чине примјери са извршеним јотовањем:²⁰⁵ *йоһв* П 9(17), *доһв* П 9(19), 14(24), *ѳреће* П 17(17), *доће* П 21(26), 22(13), *доћоше* П 40(9), *наћи* (инф.) П 38(16) и сл., поред: Пакъ кад' войске на близѣ *дойдоше* // една къ дрѣгой, онда сви стадоше С 97(3—4), Акв Богъ да, те ѿ здравѣ бѣдемъ // и оу здравлю тамѣ къ вама *дойдемъ* С 58(7-8), гдје је у опредјељењу за нејотоване облике (дойдемъ, дойдоше) пресудну улогу, највјероватније, играо поетски моменат (римовање).

Чести су и тзв. контаминирани облици (од црквенословенске и народне форме): *дойће* С 48(1), 26(17), 50(3), 51(16), *дойћв* С 58(1), *дойћемъ* С 74(17), *йойћемъ* С 74(18), *дойћоше* С 77(2), 80(19), *йойће* С 45(10), 48(2), 50(4), 51(15), *дойћи* (инф.) С 26(10), 44(15), 51(18), 52(14), 53(5) и сл.

Није мали број ни примјера типа: *оѳиѳиѳи*, *оѳиѳе*: *ѳроѳиде* С 10(6), 11(2), 12(16), *изиде* С 10(4), 15(6), 18(4), *ѳроѳизиде* С 17(4), *всюд' ся разидоша* С 17(14), да *изидемо*²⁰⁶ С 21(22), *ѣ(ѳ)иде* П 17(14), 17(16), С 43(19), *ѣ(ѳ)идоше* С 76(6), 76(14), П 40(12), 50(21), 53(13), 42(16), 51(8), 54(2) и сл., — пакѣ ѿ васъ лепѣ ѣ(т)пѣстѣти // кѣдѣ хоћете можете *ѣ(ѳ)иѳи* П 41(5—6), пакѣ ѣ царѣ подѣ шаторѣ *ѣ(ѳ)иѳи* // и Мѣрата жива распорѣти С 74(13—14), ѿ ѣ доле къ Моравѣ *ѣ(ѳ)иѳи* // Арнаѣте люте сакѣпѣти П 24(27—28).

И код употребе облика *ѣ(ѳ)иѳи* рима је, очито, одиграла пресудну улогу:

Овамо долазе и ови примјери:

И вси Сербскѣи домородцы

бѣдѣтѣся *разѳиѳи*,

И ко странамъ, Госѣдарствамъ

вси инѣма *ѳриѳиѳи*.

С 111(23—26).

з) Интересантно је на крају погледати фонетски лик неких ријечи преузетих из других језика: изъ *димліа* П 15(16), *димліе* П 20(7), 49(14) (тур. *dimiti* <грч. *dimitos*, Шкаљ., Турц., 218),²⁰⁷ на *мейданъ* С 44(16), 97(7), *мейданъ* С 47(5), 55(24), 91(5) тур. *meydan* <ар. *māydan*, Шкаљ., Тур.:, 454),²⁰⁸ две *шейшане* П 29(21) (тур. *sechane* <пер. *šechāne* „врста дуге пушке, Шкаљ., Турц., 587), Паше *Сераскере* С 83(20), поред: Пашѣ во *Сераскера* произвео *ФС* 9(22), тур. *serasker* „главни, врховни командант”, Шкаљ., Турц. 559), паласате (акуз. мн. — *Фр. palissade*) П 35(14), 35(15),²⁰⁹ *мейѳерѳизе* (акуз. мн.) П 34(18), 46(8), тур. *metris*, „шанаѳ, ров”, Шкаљ., Турц., 461), *ѣменліе* П 20(8), тур. *jemeni*, „папуче”; уп. Шкаљ., Турц., 368; Михајл., Реч., 175), баталѣа (битка, итал. *bataglia* уп. Михајл., Реч., 60—61), П 20(9), *ФП* 29(28), баталѣо П 32(22).

²⁰⁵ Код Рајића и Доситеја, а углавном и Венцловића јотовање је досљедно извршено (Млад., Рајић, 81; Куна, Доситеј, 87; Јован., Венцл., 100), док у Орфелиновом језику долазе и примјери без јотовања (Млад., Орфелин, 158—159).

²⁰⁶ Уп. и примјере: *ѳроѳизиде* С 18(2), *ѳроѳизидоша* С 17(16), 18(8).

²⁰⁷ Уп. *димліе* и код Рајића (Млад., Рајић, 83).

²⁰⁸ Облик *мейданъ* долази и код Рајића (Млад., Рајић, 84).

²⁰⁹ Уп. исти облик и код Рајића (Млад., Рајић, 84).

За топоним *Будим* Ковачевић има облике: *вз Будинџ* НС С 1(21), *вз Бүдимџ* НС П 1(19).²¹⁰

— наставиће се —

ЛИТЕРАТУРА И СКРАЋЕНИЦЕ

- Албин, Мушк. Александар Албин, *О народном језику Јована Мушкашировића*, Зборник за филологију и лингвистику, XII, Нови Сад, 1969, 53—72.
- Албин, Новине. Александар Албил, *Језик новина Стефана Новаковића (1792—1794)*, Нови Сад, 1968, IX + 118.
- Албин, Регул. Александар Албин, *Народне језичке црте у Регуламенту од 1748. г.*, Зборник за филологију и лингвистику, XIV/1, Нови Сад, 1971, 61—77.
- Албин, С. Рајић. Александар Албин, *Народни језик у делима Стефана Рајића написаним после 1800. године*, Зборник за филологију и лингвистику, XIV/2, Нови Сад, 1971, 123—146.
- Алексић, Старосл. Др Рад. Б. Алексић, *Одабрани старословенски текстови са речником*, Научна књига, Београд, 1968, 91.
- Барјакт. Осврт. Данило Барјактаревић, *Осврт на језик Досијеја Обрадовића*, Стремљења, 5, год. II, Приштина.
- Ђорђевић, Осаврем. П. Ђорђевић, *Осавремењавање првобитне графика и орфографије*, Библиотекар, 13/1961, св. 4, 301—306.
- Ђорђевић, Транскрипција. П. Ђорђевић, *О транскрипцији српскословенских текстова*, Зборник за филологију и лингвистику, 4—5, Нови Сад, 1961, 69—75.
- Јерк. Игњатовић, Др Јован Јерковић, *Језик Јакова Игњатовића*, Нови Сад, 1972, 325.
- Јерк. Јакшић, Јован Јерковић, *Језик Јасма Буле Јакшића*, Зборник за филологију и лингвистику, XIV/2, Нови Сад, 1971, 147—169.
- Ивић, Банат, Павле Ивић, *О говорима Баната*, Јужнословенски филолог, 18, 141—156.
- Ивић, Бан. Хере, Др Павле Ивић, *Место банатског херског говора међу српским дијалектима*, Нови Сад, 1958 (посебан отисак из Зборника Банатске Хере), 326—352.
- Ивић, Дијалект. Др Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и шљокавско наречје*, Нови Сад, 1956, 218.
- Илић, Радичевић, Војислав В. Илић, *Песнички језик Бранка Радичевића*, Нови Сад, 1964, 258.
- Јован, Венцл. Владан, С. Јовановић, *Гаврило Стефановић Венцловић*, Српски дијалектолошки зборник, 2, 195—306.
- Кашић, Видак., Јован Кашић, *Језик Милована Видаковића*, Нови Сад, 1968, 166 + 6 аутографа.
- Куна, Доситеј. Херта Куна, *Језичке карактеристике књижевних дјела Досијеја Обрадовића*, Сарајево, Академија наука и умјетности Босне и Херцеговине, Дјела, књ. XXXVI, Одјелне друштвених наука, књ. 31, 287.

²¹⁰ Оба облика употребљава и Рајић (Млад., Рајић, 84).

- Микл. Рјечник Franz von Miklosich, *Lexicon paleoslovenico-greaco-latinitum*, Emendatum auctum, Scientia verlag Alen, 1963, XXII+1171.
- Михајл. Речник, Др Велимир Михајловић, *Грађа за речник сѣраних речи у њредвуковском љериоду*, I том (А—Љ), Институт за лингвистику у Новом Саду, Нови Сад, 1972, XXI + 347.
- Млад., Доситеј, Александар Младеновић, *Графијска и језичка исијинвања рукописа Доситеја Обрадовића*, Ковчежић. Прилози и грађа о Вуку, Београд, 1962, 4, 135—163.
- Млад. Знак Ј, Др Александар Младеновић, *Знак Ј у њерсијекѣиви њредвуковског ћирилског љравописа*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, VII, Нови Сад, 1962—1963, 44—52 + 12 аутографа.
- Млад. Мркаљ, Др Александар Младеновић, *Сава Мркаљ и његови љрејходници у реформи љредвуковске ћирилице*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, Нови Сад, 1967, X, 161—198.
- Млад., Орфелин, Александар Младеновић, *Прилог љроучавању Орфелиновог језика*, Зборник за филологију и лингвистику, 3, Нови Сад, 1960, 153—174.
- Млад. ПИГВ, Др Александар Младеновић, *Графијске и љравописне одлике љрвог издања „Горског вијенца“*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, XIV/1, Нови Сад, 1971, 115—157.
- Млад. Посвета, Др Александар Младеновић, *Графијске, љравописне и друге одлике „Посвете“ у „Горском вијенцу“*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, XV/1, Нови Сад, 1972, 143—169.
- Млад. Рајић, Александар Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, Нови Сад, 1964, 166 + 16 аутографа.
- Млад., Рук. ГВ Др Александар Младеновић, *О рукопису и љрвом издању „Горског вијенца“*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, XIII/1, 1970, 273—334.
- Млад. Слово Ђ, Александар Младеновић, *Слово ћ љре Вука*, Зборник за филологију и лингвистику, VI, 1963, 159—162.
- Млад. Стање, Александар Младеновић, *Стање и љроблеми у љроучавању језика војвођанских Срба у љредвуковској еписи*, Књижевност и језик, 3, Београд, 1969, 228—235.
- Млад. Страт. Александар Младеновић, *Народни језик у љесми Љубосава и Радован Мићројолића Сѣевана Сѣрајмировића*, Зборник за филологију и лингвистику, XIV/2, Нови Сад, 1971, 71—121.
- Млад. Типови, Александар Младеновић, *Тѣиови књижевног језика код Срба у другој љоловини XVIII и љочетком XIX века*, Реферати за VII међународни конгрес слависта у Варшави (1973), Филозофски факултет у Новом Саду, Нови Сад, 1973, 39—53.
- Млад. Три Прилога, Александар Младеновић, *Три љрилога љознавању графѣје наше шѣамјане ћирилице љредвуковског љериода*, Зборник за филологију и лингвистику, XI, Нови Сад, 1968, 189—190.
- Мразовић, Руководство, Авраам Мразовић, *Руководство кз словенсићѣи грамашѣицѣ*, Вѣ Виеннѣ, 1794.
- Николић, Срем, Берислав М. Николић, *Сремски говор*, Српски дијалектолошки зборник, XIV, сеперат 2, 203—412.

- Петк. Речник, Сава Петковић, *Речник црквенословенског језика*, Сремски Карловци, 1935, 201.
- Поповић, Госп., Иван Поповић, *Говор Госпођинаца у светлости бачких говора као целине*. — Београд, (Српска академија наука и уметности пос. изд. књ. СХХV) 1968.
- Рјеч. ЈАЗУ, *Рјечник хрвајскога или српскога језика*. Југословенска академија знаности и умјетности, Загреб, I — (1880—).
- Рем. Вук, Слободан Н. Реметић, *О графји и љавојису Вукове „Пјеснарице“ из 1814. године*, Прилози проучавању језика, 6, Катедра за јужнословенске језике Филозофског факултета у Новом Саду, Нови Сад, 1970, 55—66.
- Смотрицки, Граматика, М. Смотрицки, *Грамајика въ Царсѣвъџоцем великом градѣ Москѣѣ . . .* (1721).
- Стиј. Орфелин, Светозар Стијовић, *Графјиске и љавојисне одлике у Орфелиновом Магазину*, Прилози проучавању језика, 6, Катедра за јужнословенске језике Филозофског факултета у Новом Саду, Нови Сад, 1970, 31—40.
- Сучевић, Доситеј, Милован Сучевић, *Језик у делима Досијеја Обрадовића*, Извештај православне велике гимназије сремскокарловачке, књ. 55, год. 62 (1913—1914), 5—60).
- Шкаљ. Турц, Абдулах Шкаљић, *Турцизми у српскохрвајском језику*, Сарајево, 1966, 662.